

KÁRPÁTALJAI MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET

KMMI-FÜZETEK XXII.

MÁTYÁS KIRÁLY EMLÉKKÖNYV

**Hunyadi Mátyás születésének 575.,
magyar királlyá választásának 560. évfordulója alkalmából**

Ungvár – 2018

KMMI - Füzetek XXII.

Sorozatszerkesztő:
dr. Zubánics László elnök

Minden jog fenntartva:
© Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, 2018

Kiadja:
A Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet
90202 Beregszász, Széchenyi ú. 59/B.
Telefon/fax: + 380 3141 4 28 15
www.kmmi.org.ua
E-mail: kmmi@swi.net.ua

Felelős kiadó: Dupka György igazgató
Szerkesztette: Zubánics László
Műszaki szerkesztő: Sipos Attila
Készült: Shark Kft.
88 000 Ungvár, Vármegyeház 15/1.

KÁRPÁATALJAI MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET

KMMI-FÜZETEK XXII.

MÁTYÁS KIRÁLY EMLÉKKÖNYV

**Hunyadi Mátyás születésének 575.,
magyar királlyá választásának 560. évfordulója alkalmából**

Ungvár – 2018

Hunyadi Mátyás 1443. február 24-én született Kolozsvárott Hunyadi János és Szilágyi Erzsébet második fiúgyermekéként. Gyermekeveit a család vajdahunyadi várában tölti gyermekéveit, nevelői/oktatói között a történelem Vitéz János váradi püspököt, a család bizalmasát, illetve Sanocki Gergely lengyel humanistát tartja számon. Latinul már egész fiatalon olyan jól megtanult, hogy apja a pápai követekkel folytatott tanácskozásain tolmácsként alkalmazta. Apja mellett viszonylag korán ébred fel a politika iránti érdeklődése. A tizenöt éves „gyermek” királyként is maga intézi a fontosabb államügyeket.

V. László király 1457-ben Hunyadi László kivégzése után Mátyást magával vitte Prágába. Ott V. László halála után Podjebrád György kormányzó (későbbi cseh király) már inkább vendégként, mint fogolyként bánik vele, ugyanakkor szabadon bocsátása fejében – többek közt – a Katalin nevű lányával kötendő házasságáról is megállapodik vele.

1458. január 24-én a Budán és Pesten összegyűlt rendek – nagybátyja, Szilágyi Mihály fegyveresei által támogatva – egyhangúlag királlyá választották a 15 éves Hunyadi Mátyást. Az új király szabályos koronázása azonban késett, mivel a Szent Korona III. (Habsburg) Frigyes német-római császár birtokában volt ekkor.

Február 14-én Mátyás meglepő határozottsággal kezdte meg uralkodását. Legfőbb tanácsadója atyai barátja, Vitéz János váradi püspök lett. Az országos méltóságokba saját családtagjait, illetve bizalmasait emelte. A rendek Szilágyi Mihályt öt évre kormányzóvá választották az ifjú király mellé, tőle azonban Mátyás ügyesen megszabadult. Szilágyi sértődöttségében Mátyás ellen fordult, aki nagybátyját elfogatta és Világos várába záratta.

Miután Mátyást királlyá választották, a fiatal uralkodó megfosztja országos méltóságaitól a korábbi bárókat, és jobbára köznemesi származású, vagy pedig családjához közel álló híveit ültetette pozíciókba. A csalódott főnemesek III. (Habsburg) Frigyeshez fordultak segítségért. A császár 1459 tavaszán Nyugat-Magyarországra tört és magyar királlyá választotta magát. Mátyás hadai azonban megállították III. Frigyes csapatait. Miután Mátyás megszilárdította belpolitikai hatalmát, 1463-ban Bécsújhelyen szerződést kötött III. Frigyesel és 80 000 koronáért visszakapta a Szent Koronát. Viszont abba bele kellett egyeznie, hogy amennyiben örökös nélkül halna el, III. Frigyes vagy utódai, tehát a Habsburgok öröklik a magyar trónt. Mátyás megkoronázására 1464-ben került sor, amely mindenképpen fordulópontot hozott uralkodásában.

Amikor 1463-ban Szerbia után Bosznia is török kézre került, Mátyás hadjáratot indított a régió ellen és bevette a legerősebb bosnyák várat, Jajcát. Ezután még 60 kisebb vár került a kezére, s ezzel gyakorlatilag befejezte a déli határvédelmi rendszer kiépítését.

Megkoronázása után megváltoztatatta a királyság korábbi központi adminisztrációját. A királyi tanácsban helyet kaptak a legnagyobb zászlósurak, a kincstárnok, a tárnokmester, a területiális zászlósurak, az erdélyi vajda, a székely ispán, a budai várnagy, több főispán, a bánok, a bárók, a főudvarmester,

a főajtónálló és a főasztalnok. Mátyás egyesítette a főkancellári és a titkos kancellári méltóságokat, maga a kancellária is kibővült, vezetője a kancellár lett, aki egyben király bizalmasa. Hunyadi Mátyás király hatalmas levelezést folytatott királyokkal, pápákkal, jeles személyiségekkel. Miként Galeotto Marzio feljegyzi: „minden levelet, amit szétküldött, vagy maga mond toll alá, vagy ha mások írták, elolvasta.” Főleg uralkodásának második feléből maradtak ránk tetemes számban általa fogalmazott iratok.

1464 folyamán Mátyás európai mértékkel mérve is számottevő nagyságú és értékes könyvtárat (Bibliotheca Corviniana) állíttatott össze – részben vásárolt, részben kifejezetten az ő számára készített könyvekből. A hollós címerrel ékesített könyvek főleg Firenzében, Ferrarában, Milánóban és Nápolyban készültek. A könyvtár állományát mennyiségileg (mintegy 2 500 kötet) csupán a pápák római könyvgyűjteménye múlja felül. (Ma 173 kötetét ismerjük.) A könyvtár élén egy ideig a híres itáliai humanista, Galeotto Marzio állt. 1473 elején Mátyás egyik követe, a somogyi származású Karai László óbudai prépost és alkancellár Hess András nürnbergi nyomdászt bízta meg egy magyar krónika összeállításával. Magyarországon az első könyvet is Hess András nyomtatta. Mint a Budai Krónika kolofonja is elárulja: a nyomtatás „befejeződött Budán 1473-ban pünkösdi szombatján”. E rövid életű és nagyon korai magyarországi nyomdával (1470-1477) véget is ér a középkori nyomdászat története.

Merőben új jelenség, hogy Mátyás három történetíróval háromféle felfogásban íratta meg a magyar történetet. A Magyarok krónikája (*Chronica Hungarorum*, 1488) írója Mátyás király ítélőmestere, a köznemesi származású Thuróczy János. A latin nyelvű munka először Brünmben jelent meg, majd még ugyanebben az évben Augsburgban. Ez utóbbi különlegesen szép ősnyomtatvány 41 magyar királyt és vezért ábrázoló, kézzel színezett gyönyörű fametszetet tartalmaz. A Thuróczy-krónika a magyarországi reneszánsznak történeti és irodalmi szempontból is jelentős alkotása. A szerző Zsigmond király korszakától egészen saját koráig dolgozza fel Magyarország történetét, oklevelekre, régi krónikaszüvegekre és szóhagyományra építve. Thuróczy az első nem egyházi, hanem világi történetírónk.

Antonio Bonfini olasz nyelvtenár, Beatrix királyné felolvasója *Rerum Hungaricarum Decades* címmel írja meg nagy művét, amely a XVI. században jelenik meg nyomtatásban, mégis szinte napjainkig, de legalábbis a múlt századig befolyásolja a külföld rólunk kialakított képét. A másik itáliai történetíró Pietro Ransano Domonkos-rendi püspök, nápolyi diplomata. Ransano még 1489-ben Bécsben fogott hozzá művéhez és azt még Mátyás életében befejezte (*Epitome Rerum Hungaricarum* 1490).

565 ÉVE SZÜLETETT MÁTYÁS KIRÁLY

MÁTYÁS I. (Kolozsvár, 1443. február 23. – Bécs, 1490. április 6.), Magyarország (1458–1490), Csehország () királya, Hunyadi János és Szilágyi Erzsébet fia. Egy korabeli okirat tanúsága szerint, a munkácsi vár és várbirtok uraként 1458-ban megerősítette a Csernek-hegyi kolostor tulajdonjogát Borhalom és Lauka falvakat illetően. 1467-ben a Moldva ellen folytatott hadjáratba személyesen vezette seregét Máramaroson keresztül. Katonái között több máramarosi is volt, akiknek vitézségét a király később adományokkal jutalmazta.

A XV. század végéig Huszt vára is Mátyás királyé volt. Egy 1472-ből származó levelében felmentette a pravoszláv papokat az adófizetés kötelezettsége alól. 1472. június 6-án megerősítette a máramarosi koronavárosok: Máramarossziget, Hosszúmező, Visk, Técső és Huszt privilégiumait.

Munkács városát egy 1884-ben Esztergomban kelt magyar nyelvű okiratban erősítette meg szabadságjogaiban. A várat és várbirtokot később fiára, Corvin Jánosra íratta. Mátyás király kapcsolatban állt az Ugocsa megyei Perényiekkel. A hagyomány szerint többször vadászgatott Nyalábvár környékén. Több helyi monda szól Mátyás királyról. Az egyik szerint róla nevezték el az Ugocsa megyei Mátyfalvát, egy másikban pedig mint a nevickei vár rémtetteket elkövető pogány úrnőjének megfélemezője szerepel. Alakját Görcsöni Ambrus, az ungvári Homonnaiak lantosa örökítette meg elsőként versben.

Forrás: Keresztyén Balázs. Kárpátaljai Művelődéstörténeti Kislexikon. – Budapest-Beregszász: Hatodik Síp-Mandátum Kiadó, 2001. – 173 old.

A HUNYADIAK VIDÉKÜNKÖN

1444-ben a csúfos vereséggel végződött várnai ütközet után, amelyben I. Ulászló király is odaveszett, az országos főkapitánnyá, majd a rendek által V. László kiskorúsága idejére kormányzóvá választott Hunyadi János szerezte meg Munkács várát is uradalmát. Erről a fehérvári káptalan oklevele így emlékezik: *„a káptalan ...megkapta Hedrehwara-i Lőrinc nádornak 1445 július 2-án kelt, teljes egészében közölt, Hwnyad-i János erdélyi vajda részére szóló oklevelét, melynek értelmében Isaka-i Miklós nádori emberrel kiküldte Waswary Balázs mestert, kanonoktársát, akik aug. 5-én kiszálltak a beregmegyei Mwnkach várához és a hozzátartozó birtokokhoz: a Lathorcha mindkét partján fekvő Mwnkach, Deda, Janosy, Gwth, Gaath, Swethe, Kerepecz, Lwchka, Rakos, Iwany, Rwzkoch, Lahs, Kaydana, Loqua, Hobenthe, Presthalfalwa, Baardfalwa, Egregywyfalw, Salfalwa, Sthanfalwa, Kerepecz, Walachialis Hathmen, Zenthfalwa, mindkét Dragobrathfalwa, Hardanocz, Medenache, Kwsnycha és Kehezzke - hez és a szomszédok jelenlétében beiktatták azokba Hwnyad-i Jánost zálogjogon. Majd aug. 8-án Bereg városához szálltak és a szomszédok jelenlétében ott is elvégezték a beiktatást. Aug. 11-én Lamperthzaz városhoz mentek, ahol a beiktatás szintén a szomszédok jelenlétében történt. Ugyanez ment végbe aug. 14-én a beregmegyei Vary városánál. A beiktatás mindenütt zálogjogon történt és minden ellentmondás nélkül.”*

A törökverő főúr több alkalommal is megfordult itt, így többek között 1446. február 9-én, amikor a várat is felkereste. Halála után felesége, Szilágyi Erzsébet birtokolta a vidéket. A nagyasszony Vajdahunyd várából intézte a birtok ügyeit, s mondhatni, sikerrel. Bereg megyében személyesen is megfordult, mint az 1466-ban kelt okleveléből is kitűnik, amelyben arról írt, hogy *"Munkácsra azért jött, hogy az e várhoz tartozó jószágot megsemmisítse s alattvalóinak elnyomottnak talált sorsán könnyítsen"*. Szilágyi Erzsébet személyesen járt el birtokai, így Munkács ügyében, amikor összeütközésbe került a szomszédos Dolhay családdal. Ezzel a perrel foglalkozik Mátyás király egyik 1463. január 3-án, Budán kelt oklevele: *„Mátyás király Bereg megye hatóságához (Egidio de Charnauoda, Nicolao de Nagbegan et Andree de Lonya és a szolgabírákhoz). Édesanyjának, Erzsébetnek a nevében jelentették előtte, hogy jóllehet a beregmegyei Munkacz várának és városának a lakói régtől fogva és mindig szabadon használták a makkos erdőket Munkacz várától kezdve egészen Oroszország határáig és a Sugopatakig, mégis most, aminek még nem múlt el esztendeje, Iluswa-i Karacson László a király anyjának, Erzsébetnek a Lamperthzaza, Berek, Wary, Wyfalw, Deda és Janosy nevű városaiban lakó népeinek összes disznóit, amelyeket azok hízalás céljából hajtottak Munkacz várának tartozékaiba, éjnek idején rablók módjára rátörve a pásztorokra, azokat a disznóikkal együtt a saját Iluswa nevű birtokára hajtotta és ott az*

összes disznók után tizedet szedett, sőt tizedet szedett mindazok disznaiból, akik csak disznaikat - régi szokás szerint - hízalás céljából odahajtották, amivel 1200 arany forintnyi kárt okozott. - Jóllehet az ilyen ügyekben való döntést Bereg megye comesére vagy vicecomesére kellene bízni, de mert azok Erzsébetnek, az ő anyjának familiarisai, azért nem illett az ügyet rájuk bízni, hanem azt a címzettek útján akarja elintéztetni. Mivel az ilyen hatalmaskodásokat: erdők elfoglalását, disznók utáni tizedszedést stb. nem hagyhatja büntetlenül, azért meghagyja a címzettnek, hívják egybe proclamata congregatio generalis útján egy általuk meghatározott terminusra Munkacz várának és városának összes szomszédait és a megye többi nemeseit és vegyék ki tőlük eskü alatt a vallomást a királyi ember (Simone vel Thoma aut Michaelle sin Bricito de Posahaza, akit a királyi curiából külön e célra küld ki) és a leleszi konvent testimoniumának a jelenlétében, miután egy főszolgabíró nyolc nappal előbb saját birtokrészeiken meghívta a feleket, arra nézve, hogy a fenti bejelentés igaz-e. Ha a vallomásokból megtudják, hogy Iluswa-i Karacson László valóban elfoglalta Erzsébet kezéből a nevezett erdőket, tizedet szedett az ottani összes disznókból és 1200 arany forintnyi kárt okozott, akkor nem várva be újabb utasítást, kivétvén előbb azokból a nevezett Iluswa-i Karacson Lászlót, vezessék be újra azokba édesanyját: Erzsébetet és védjék meg őt azokban minden jogtalan támadóval, különösen pedig a nevezett Lászlóval szemben, majd a hatalmaskodás és az 1200 forintnyi károkozás miatt a királyi ember a leleszi konvent testimoniuma jelenlétében idézze meg Iluswa-i Lászlót Erzsébettel szemben Szent György nyolcadára (máj.1.) a királyi személyes jelenlét elé, jelezvén előtte, hogy akár megjelenik Minderről a címzettek és a konvent is küldjön a jelzett nyolcadra jelentést.

Szilágyi Erzsébet halála után a terjedelmes Hunyadi-birtokokat Mátyás király 1484-ben kelt iratában fiának, Corvin János lipcsei hercegnek adományozta. Mátyás halála után Corvin János megpróbálta megszerezni a trónt, de a csontmezei csatában vereséget szenvedett. Birtokainak jelentős részét a rokon családok kaparintották meg. A még Mátyás király által elvett besztercebányai bányák kárpótlásaként Corvin a munkácsi uradalmat Csáktornyai Ernuszt Zsigmond pécsi püspöknek, kincstartónak engedte át.

A munkácsi uradalom számos szálon kapcsolódott a szomszéd birtokos Dolhay családhoz. A Dolhay család már a XV. században vagyonos birtokos volt Bereg vármegyében, ahol Dolhay Ambrus ősi családi birtokai mellé a török elleni csatákban tanúsított hősiességéért Hunyadi János kormányzótól a Bereg megyei Kereczke és Kusnica községeket kapta adományul. Dolhay Ambrus igen hosszú életpályát futott be, hiszen az okmányok még 1470-ben is említették. 1465-ben beiktatták Mojszin helység birtokába, 1466-ben elvesztette Kereczkét és Kusnicát, ugyanakkor visszakapta Makarja és Sarkad falut, illetve Románpataka pusztát. Fiait, Dolhay Demetert, Györgyöt, Lászlót, Jánost, Miklóst és Pétert Mátyás király utasítására a leleszi konvent 1463-ban iktatta be az új birtokokba.

A korabeli okmányokban igen gyakran olvashatunk a család tagjainak rokonaik, illetve a szomszédos birtokosok ellen elkövetett hatalmaskodásokról. Így például Leordinai Orda Mihály 1471-ben elfoglalta a korábban Dolhay Ambrusnak átengedett dolhai, zádnyai és bronkai részjóságokat, illetve a dolhai udvarházat, majd 600 aranyért eladta azokat a két Ilosvay Lászlónak és Zirmay Flórisnak. Mátyás király az említett hatalmaskodás elkövetőit fővesztésre ítélte. Leordinai és az ügyben szintén érintett Petrovay Mihály (*Dolhay Bogdán fia*) kiegyeztek rokonukkal, Dolhay Ambrussal és fejük váltságául átengedték neki dolhai, bronkai, zádnyai és rozsályai birtokaikat, amelyekbe Mátyás király parancsára 1471-ben az új tulajdonost be is iktatták.

Az említett Petrovay Mihály a harcmezőn többször is kitüntette magát. 1467-ben rokonaival együtt elkíserte Mátyás királyt moldvai hadjáratára. Ennek során, István vajda csapatai lest vetettek a királyi seregnek és december 15-én éjjel megtámadták a felkészületlen magyarokat. Petrovay és rokonai testükkel védték a sebesült királyt, amelynek jutalmául a király 1469. szeptember 17-én kelt oklevelével mind magukat, mind pedig birtokaikat kivette a máramarosi főispán, az alispán és szolgabírák fennhatósága alól személyükre, perbe kizárólag a király személyes jelenléte esetén, a nádor és az országbíró ítélőszéke elé lehetett megidézni őket megidézni. Ezt a kiváltságot egészen 1650-ig élvezte a család, ekkor az erdélyi országgyűlés eltörölte.

Dolhay Szaniszló halála után fiainak Mihálynak és Ambrusnak igencsak meggyűlt a baja a munkácsi uradalommal. Mivel megunták az állandó hadakozást a vár kapitányaival, beregmegyei birtokaikat, Sarkadot, Makarját és Románpatakot 1451-ben elcserélték Hunyadi János kormányzóval, Munkács urával Kereckére és Kusnicára. Ezáltal a család birtokai egy tömbbe kerültek. Bár minden szabályosan történt, a beiktatásra is ellentmondás nélkül került sor, Szilágyi Erzsébet, Hunyadi özvegye 1466-ban pert indított Guthy Országgh Mihály nádor ítélőszéke előtt, azzal, hogy az említett csere kérdésében sem ő, sem pedig fia véleményét nem kérték ki. *(A király anyja nevében Peczel-i Benedek nádori ügyvédvalló levéllel vízkereszt nyolcadán (jan.13.) megjelenve előadta, hogy Ulászló lengyel király halála után Dolha-i Ambrus a Mwkach várhoz tartozó beregmegyei Kereczky és Kwsnycza birtokokat elfoglalta és azokat hatalmasul ma is birtokolja, ennek bizonyítására bemutatta a leleszi konvent vizsgálatról szóló oklevelét, mire az alperes Ambrus nevében a leleszi konvent ügyvédvalló oklevelével megjelent Kerepecz-i János azt válaszolta, hogy az alperes Kereczky és Kwsnycza birtokokat nem foglalta el és bírja hatalmasul, mert azok őt és testvérét Mihályt okleveleik alapján megilletik és bemutatta Hunyadi János kormányzó 1450 jan.30-án és a leleszi konvent 1451 márc.13-án kelt, tartalmilag átírt okleveleit, ami után, minthogy a felek ítéletet kértek, azzal az indoklással, hogy jóllehet János kormányzó Ambrussal és Mihállyal cserére lépett és a nemesek kötelezték magukat, hogy őt a birtokokban megoltalmazták, Ambrust és Mihályt a kormányzó parancsára a leleszi konvent be is vezette Kereczky és Kwsnycza birtokokban, de mivel a király anyja: Erzsébet 1464-ben*

a Vitus és Modestus ünnepe utáni vasárnap körül (jún.17.) Budán ő előtte panaszt tett és miután a fentiek alapján nyilvánvaló, hogy az adománylevélben nincs említés arról, hogy ő vagy a kormányzó valamelyik fia beleegyezését adta volna az oklevélben foglalt birtokcseréhez, továbbá a kormányzó őt és utódait nem kötelezhette arra, hogy ami az adománylevélben kifejezésre van juttatva, hogy ha a kormányzó vagy utódai Ambrust és Mihályt a fenti birtokokban nem tudják megtartani, akkor ő vagy utódai tartoznak Ambrus és Mihály birtokait visszaadni, az elévülései határidőn belül nekik, főleg a király anyjának, akinek neve az adománylevélben meg sincs említve, a birtokokat visszavehetik, azért a bíróságban vele együtt lévő bárókkal és nemesekkel együtt úgy határoz, hogy Kereczky és Kwsnycza birtokokat a Mwkach várhoz való visszacsatolás végett Erzsébetnek visszaitéli, Makarya, Sarkad birtokokat és Romanpathaka prediumot Mwkach vártól elvéve Dolha-i Szaniszló fiainak: Ambrusnak és Mihálynak ítéli vissza és elrendeli, hogy (...) János, Pakon-i László, Maglod-i János, Myhaldy-i János, Fyldeak-i Gál a királyi kuriából kiküldött királyi emberek valamelyike Kereczky és Kwsnycza birtokokba iktassa vissza a király anyját: Erzsébetet és csatolja vissza Mwkacz várhoz és arról Szent Mihály nyolcadára (okt.6.) tegyen jelentést. -- DL 16756, kelt 1466. Március 27.). A nádori szék utasította a Dolhayakat, hogy a két községet adják vissza korábbi tulajdonosuknak (Sarkadot, Makarját és Románpatakot ők is visszakapták). Az ügyben a végső szót Mátyás király mondta ki, aki 1471-ben megerősítette apja cserelevelét.

A Dolhayak állandó viszályban voltak rokonaikkal, a velük a jánosvajdalfalvi János vajda-féle örökségben osztályos családdal. Ennek egyik áldozata lett 1465-ben Szarvaszói Gerhes Ostást, akit állítólag Dolhay Ambrus folytatott a Tiszába. A vizsgálatot követően Mátyás király vagyonvesztésre ítélte Dolhayt, birtokait pedig édesanyjának, Szilágyi Erzsébetnek adományozta. Mivel mindhárom elrendelt beiktatásnál az egykori tulajdonos ellentmondott, Szilágyi Erzsébet nem lett Dolha, Zádnya, Bronka, Kerecke, Kusnica, Rókamező tulajdonosa. Később Szilágyi Erzsébet maga (valószínűleg fia közbenjárására) visszaadományozta Dolhay Ambrusnak és utódainak a fent említett birtokokat. Sőt a király utasította a megyék elöljáróit, többek között Kinizsi Pál máramarosi főispánt, hogy a családot javaiban ne háborgassák, sőt mindenki ellen megoltalmazzák.

Dolhay Ambrus tovább bővíti a család birtokait, így 400 aranyforintért megvásárolta a Bilkey, Lipcsey és Gorzó családoktól Ökörmező, Kelecsény, Repinye és Vízköz (ma Szolyma) községeket. Az ország előtti érdemeinek elismeréseként 1454-ben Hunyadi János kormányzó közbenjárására V. László király módosította Bereg és Máramaros vármegyék határait, úgy, hogy Dolhay birtokai (Dolha és a Borzsa völgye) az utóbbiba kerültek át (a többi családi birtok amúgy is Máramarosban feküdt).

1460-ban Szapolyai Imre kincstartó közbenjárására Mátyás király engedélyezi, hogy Dolhay Ambrus egy kőházat építtethessen a saját birtokán,

oda, ahová kívánja. Dolhay az 1460-ban engedélyezett kőház helyett várat építtetett, ezt azonban az 1471. évi országgyűlés rendelete alapján lerombolták. A király, hogy újabb házat építtessen, elengedte a következő évi adók befizetését.

A másik, a Hunyadiakkal követlen kapcsolatban lévő família, a Perényiek ún. terebesi ága. Perényi (III.) István 1432-től főasztalnokmesterként szolgált a királyi udvarban, s mint ilyen egyike volt az ország zászlósurainak. A király megbízásából 1464-ben aláírta a Frigyes császárral kötött békét, amelynek értelmében a császár visszaszolgáltatta a nála lévő Szent Koronát, viszont ennek fejében Mátyás gyermektelen halála esetére biztosította a maga és utódai számára a magyar trónt. 1571-ben Mátyás király önkényuralma ellen Vitéz János esztergomi érsek, Janus Pannonius pécsi püspök vezetésével az ország előkelői köztük Perényi István főasztalnokmester is összeesküvést szőttek, amelynek célja a király trónfosztása volt. Magyar királlyá Jagelló Kázmér herceget, Zsigmond király és császár unokáját szemelték ki, aki egy kisebb sereggel indult Magyarországra. A herceg október 29-én érkezett Sáros várába, ahol csak Rozgonyi Rajnald, Perényi István és néhány felvidéki nemes várta. A herceg kisebb csatározások után Nyitrára vonult vissza, majd elhagyta az országot. Mátyás király vasszigorral sújtott le az összeesküvőkre Perényi István birtokainak többségét elkobozta. Csupán II. Ulászló uralkodása idején kapták vissza a Perényiek birtokaikat.

Forrás: Zubánics László. Régmúlt virágok illata. Intermix Kiadó, Budapest-Ungvár, 2007

A Kárpátaljai Állami Levéltárban őrizzük azt a századokon keresztül összegyűlt dokumentális örökséget, amely a történelmi Magyarország három felvidéki megyei levéltárában felhalmozódott. A Hunyadi kor dokumentumait a legértékesebb darabjaink között tartjuk számon. Ezek így oszlanak meg:

- a) szabadalmas Munkács város levéltára – 1589 darab;
- b) a máramarosi koronavárosok levéltára – 61 darab;
- c) a Munkácsi görögkatolikus püspökség levéltára – 151 darab;
- d) a munkácsi Csernek-hegyi kolostor levéltára – 64 darab.

A legszámottevőbbek a munkácsi városi levéltár anyagai, amelyek a Váry László által összeállított gyűjteményből valók. Váry 1816–1817-ben, mint a város főjegyzője rendszerezte Munkács levéltárát. Iratgyűjteményének iktatókönyvén a következő cím áll: **„Lajstroma a város levéltárában lévő leveleknek.”** Ez az okmánykollekció teljes egészében maradt ránk.

A Hunyadiak uralkodásuk során többször is írásba foglalták a munkácsiak szabadságait, adományalt. A királyi család jogi személyként ismerte el a várost, és ennek megfelelően születtek a jogadományozó és a jogbiztosító rendelkezéseik.

11 oklevél 1445-től 1494-ig a Hunyadiak és Munkács kapcsolatát tárgyalja. Itt találhatunk rendelkezéseket Hunyadi Jánostól, feleségétől Szilágyi Erzsébettől, fiától Mátyástól, végül az utóbbinak házasságon kívüli fiától, Korvin Jánostól. A pergamenre írt oklevelek méretei változatosak. Váry iratgyűjteményében mindössze két eredeti, Mátyás által kiadott okiratot találtunk. A király udvari kancelláriája a latin nyelv gótikus írásmódját használta. A szöveg alatt álló pecsétviasz vörös színű. Köriratuk megsérült, nehezen olvasható. A címerpajzsban levő, faágon ülő hollóra és a fölötte levő holdra csak a körvonalakból lehet következtetni. A pecsétek helyéről sokszor csak a zsírfoltok árulkodnak. Mátyás anyjának, Szilágyi Erzsébetnek kis pecsétje négy okiraton volt meg. Ezek egyikén, az 1482-ből származó oklevélen kivehető egy pajzson elhelyezett zergefej.

A Hunyadi-ház iratai értékes adatokkal bővítik Munkács város autonómiájának és bíraskodásának történetét.

Most tekintsük át a Váry-gyűjtemény Hunyadiakra vonatkozó okiratainak tartalmát, időrendi sorrendben.

A legkorábbi, a Hunyadi János által kiállított oklevél 1445. április 14-én Böszörményben látott napvilágot. Itt Munkácsot a szabad városok közé emeli, az uradalmi tiszteket kitiltja a város területéről, felszabadítja a város lakóit a Beregszászból történő borszállítás alól. Egy évvel később, 1446. február 9-én kiadott levele értelmében több előjogot biztosít Munkács polgárainak.

1449. június 13-án Budán kelt diplomájában Hunyadi János értesíti a munkácsi várkapitányt, hogy a Budethyna földet a munkácsi polgárok használhatják és gyümölcsöztethetik.

1458. március 9-én kelt az az első, Mátyás király által Budán kiadott rendelet, amelyből bizonyítottá válik, hogy Munkács bírája, Szabó Pál közvetlenül is megjelent a király előtt.

Szilágyi Erzsébet első rendelete 1465. március 17-én Budán kelt, amelyben megtiltja Kezy Balázsnak, Munkács várnagyának, hogy a városlakókkal malacokat neveltessen. Hangsúlyozza, hogy a városlak az eddig megszokott módon és mértékben szolgáltatassanak gabonát, szigorúan figyelmeztet a munkácsi lakosság szokásainak tiszteletben tartására.

1476-ban Budán Szilágyi Erzsébet úgy rendelkezett, hogy a munkácsi vár tisztjei még Szent György nap előtt szedjék be adójuk felét, és hogy a különböző díjakat és bírságokat a régi szokások szerint gyűjtsék be. Külön rendeletet szentel Szilágyi Erzsébet a boreladás szabályozásának.

A következő levél ismét Mátyástól való, 1484. március 3-án Esztergomban állították ki. Ebben Ráskai Balázs munkácsi várnagynak és utódainak megparancsolja, hogy védelmezzék és segítsék elő a munkácsi lakosság privilégiumainak betartását. Ez az egyetlen Mátyás király által kibocsátott levél, amely eredeti fordításban magyar nyelven is rendelkezésünkre áll.

Fennmaradt Mátyás király fiának, Korvin Jánosnak két rendelete. Az 1493. február 7-én Munkácson kibocsátott rendelkezés lényegében nem tartalmaz az előbbiekhöz képest új előjogokat. Csak megerősítette Mátyás 1458. március 9-i szabadságlevelét, Hunyadi Jánosnak 1449. június 9-i hagyománylevelét, valamint Szilágyi Erzsébetnek a munkácsi lakosok részére 1478 novemberében kelt parancsát. 1494. augusztus 18-án Naményben Korvin János, mint Szlavónia, Opulia és Liptó hercege megengedi, hogy a sertések után járó tizenötödöt Munkács pénzben fizethesse, ami minden hízó után 4 dinár kifizetendő összeget jelentett.

Váry László oklevélgyűjteményében megtaláljuk számos magyar királynak és fejedelemnek a rendeleteit, amelyekkel a Hunyadi-kor letűnte után is többször megerősítették a család által adományozott kiváltságokat. A későbbiekben ezen privilégiumok betartása vagy csorbítása hűen tükrözi Munkács város jogainak és önállóságának alakulását.

A koronavárosok okmánytárában csupán két eredeti, Mátyás által kiadott oklevelet és ezen kívül egy másolatot találunk. Ez az öt város nagy jelentőséggel bírt a sókitermelésből kifolyólag, ami számtalanszor felhívta magára a magyar uralkodók figyelmét. Az öt koronaváros, Máramarossziget, Hosszúmező, Técső, Visk és Huszt gazdasági fejlődésében Mátyás király is érdekelve volt. Ennek köszönhetően nemcsak megőrizte ezen városok privilégiumait, hanem gyarapította is azokat.

Az egyik okmányt 1458. június 16-án adták ki, a másik 1470. március 28-val datálódik. Külsőleg hasonlóak a fentebb már elemzett levelekkel. Szövegük

egyelőre nem teljesen ismert előttünk. Nehézségekbe ütközik a latin szövegű, gótikus írásmóddal készült oklevelek fordítása. A harmadik levél, amelynek csak a másolata maradt ránk, 1472. július 6-án kelt, ebben a rendeletében Mátyás megerősíti a máramarosi koronavárosok korábbi privilégiumát.

Egyetlen eredeti okirat képviseli Mátyás király korát a munkácsi görög katolikus püspökség levéltárában. Az 1479-es évből származó levél tartalma vallástörténeti is értékes. Mátyás király ebben a rendeletében felszabadítja az adófizetés alól a pravoszláv papokat. Ha az oklevél szövegét teljesen ismernénk, nincs kizárva, hogy újabb történelmi kapcsolatokra utaló adatokra bukkanánk. A püspökség levéltárából még két Mátyás-oklevél másolatról kell szólnunk. Az 1479-es évvel keltezett írásában Mátyás király privilégiumot ad a körtvélyesi kolostornak. A következő irat 1488-ból való, s ebben Mátyás, az igazságos, megbünteti azt a Luka nevű munkácsi szerzetest, aki durváskodott a katolikus plébánia képviselőivel.

A munkácsi Csernek-hegyi kolostor levéltára ugyan nem tartalmaz eredeti okleveleket, de említésre méltó három, a Hunyadiaktól származó oklevél másolata. Az első az 1448-as évből való és 16 lapon ismerteti Hunyadi János határozatát egy adóügyi vitában, amely a munkácsi Csernek-hegyi kolostor és a munkácsi római katolikus plébánia között folyt. A latin szövegű lapokon eléggé elmosódottak a betűk. A második okiratmásolat 1458-ból való. Itt Mátyás megerősíti a Csernek-hegyi kolostor tulajdonjogát Borhalom (Boboviscse) és Lauka nevű falvakra. 1493-ból származik az a Korvin János által kiadott irat, amely az egri káptalan tizedszedő jogát biztosítja.

Hunyadi-kori okmányaink nagyobb figyelmet érdemelnek kutatóink részéről. Teljes értékű feldolgozásuk által új adatokkal gazdagodhatna vidékünk történelme. A történelemtudományhoz való új hozzáállásnak lehetőséget kell biztosítani ahhoz, hogy a nálunk fellelhető Hunyadi-kori okmányokat a határainkon kívül levő többi kordokumentummal összefüggésben tanulmányozhassuk és értékelhessük.

Forrás: Kalendárium '92, 1991 – 40-41. oldalak

MÁTYÁS KIRÁLY HISTÓRIÁJA

Hunyadi Mátyás magyar királlyá választásának (...) évfordulója alkalmából meg kell emlékeznünk a nagy király és vidékünk kapcsolatáról, mert napjainkra már feledésbe merültek azok a hagyományok, amelyek Mátyás király alakját és tetteit megörökítették vidékünk régi irodalmában és a népköltészeti alkotásokban, bár ezek az egész magyar nemzeti irodalmat tekintve jelentősek.

A XV. században területünk egy része a Hunyadiak birtoka volt mintegy fél évszázadon keresztül. Egy vár: Munkács vára, négy város: Munkács, Bereg, Beregszász és Vári, 33 falu és 150 000 holdnyi földterület tartozott hozzá. Hunyadi János. Szilágyi Erzsébet, Mátyás király hatalmának és gazdagságának fényét emelték ezek a birtokok. Mátyás király is számon tartotta itteni vagyonát, mert Munkácsot, Beregszászt és környékét fiának, Corvin Jánosnak ajándékozta, hogy ezzel is növelje a herceg tekintélyét.

Szoros volt a kapcsolata Mátyás királynak az Ugocsa megyei Perényiekkel is, akik ebben az időben országos híré csendháborítók és hatalmaskodók voltak, de Mátyás megfékezte a hatalmukat. Saját bandériumokkal verte le, majd pedig esküt vett tőlük, hogy hűségesen szolgálni fogják.

Heltai Gáspár krónikájában a vármegyékről írva érdemesnek tartja megemlíteni Mátyás és a Perényiek kapcsolatát: „49. vármegye az ugocsai: ebben vagyon a Prinieknek jószága és lakóhelye, mely Prini nemzet legrégibb és jelesebb a magyarok között. Ezek között fő vala a Prini Imre Mátyás király üdéjébe. De az ő apróságiért Mátyás király elvövé minden várasit és jószágit; de annak utána megkeserülé az ő fiát Prini Imrét, miérthogy szép és jó reménységi inas vala, és hogy jámbor leendő volna, mint az ő ősei: ezért esmét megereszté minden jószágaikat.”

A hagyomány szerint Mátyás annyira megkedvelte Nyalábvár környékét, hogy többször is hosszabb ideig tartózkodott itt a Perényiek vendégeként, mert kedvenc solymászó területe lett a vidék.

Mátyás király halála után, amikor az ország pusztulni, romladozni kezdett, értették csak meg sokan, mit jelentett ő Magyarország számára. „Éltében mind az ország reá kiált vala Mátyás királyra, hogy igen kövély, nagyravágyó, hertelen haragó és felette igen telhetetlen volna: Megnyúzná és megönné az országot a sok vámokkal és nagy rovásokkal, mert négyszer rója vala minden esztendőben az országot etc. De mihelyt meghala, minden ember ottan dicsírni kezdé őtet. Mert mindjárt meg kezdte bomlani a békesség az országban. Ottan megelevenülnének a törökek is, és az ország egyik nyavalyából a másikba esek. Akkoron kezdé minden ember megismerni, micsoda jeles fejedelem volt volna az Mátyás király” – írja krónikájában Heltai Gáspár.

Galeotto Marzio **Mátyás tetteiről és jeles cselekedeteiről** szóló művében említi, hogy Mátyás asztalánál gyakran hangzottak fel magyar nyelvű hősi énekek, amelyekben a vitézek harcát, győzelmét dicsőítették. Johannes Cuspinianus (1473–1529) bécsi humanista azt is tudja, kik voltak ezeknek az énekeknek a hősei: „... akkor élt Kinizsi Pál, az idősebb Báthori István, mennyi hős, istenemre! Naponta csaptak össze a törökkel úgy, hogy mindig győzelmesek voltak olyannyira, hogy kiváló tetteiket ma is lant mellett éneklik. Ugyanis nem szerelmes kantilénákat dalolgattak mindenfelé, mint nálunk, hanem a vitéz férfiak cselekedeteit: Hunyadi Jánosét, Mátyásét, Kinizsi Pálét és az idősebb Báthori Istvánét.”

Galeotto Marzio 1485-ben készült és az akkor még gyermek Corvin János hercegnek dedikált kéziratosa munkája, a **„Mátyás király kiváló, bölcs, tréfás mondásairól és tetteiről”** az irodalomkedvelő Perényi-Frangepán család levéltárából került elő. E kéziratot adta ki Gyulai Torda Zsigmond 1563-ban Bécsben, hogy mind a mai napig a Mátyás iránt érdeklődők kedvelt olvasmánya legyen. Bizonyítja ez azt, hogy Mátyás emlékét a Perényiek még halála után is megőrizték e tájon.

Hogy a nagy humanista uralkodó tettei, harcai még elevenebb emlékként éljenek ezen a vidéken a XVI. században, amikor a török marcangolta az országot és a kevély németek sanyargatták, annak másik fényes bizonyítéka a **„Históriás ének a felséges Mátyás királynak a nagyságos Hunyadi János fiának jeles viselt dolgairól, életéről, vitézségéről, végre az ő e világból való kimúlásáról”**.

Görcsöni Ambrus diák Homonnai Drugeth Gáspár lantosa, majd a munkácsi vár gondnoka volt. Históriás énekét 1567–1568-ban szerezte, de munkája befejezetlen maradt, mert Mátyás életét és harcait csak Bécs bevételéig (1485) írta meg. A költemény azonban így is elég terjedelmes. Négy részből, 737 négysoros versszakból áll.

A bevezetésben Árpáddal kezdve megemlíti a Mátyás uralkodása előtt élt jelentősebb királyokat, dicséri tetteiket, majd így ír:

„Íme csudám ezen nekem nagy vagyon.
Királyoknak mely krónikájok vagyon,
Énekekben hadok írván megvagyon,
Nevek, dicséreték nálunk nagy vagyon.

Tartozunk mi annak több dicsérettel,
Kinek élünk isten után nevével,
Dicsekedünk mi jó fejedelmünkkel,
János vajdával, fiával Mátyással.

Én nem hallok oly jó énekszerzést,
Kik előhoznák jó fejedelmünket,
Mátyás királt régi jó vezérünket,

Elfelejtettük mi jóltett emberünket.

Rendszerint megmondom ő eredetit.
Nemzetiben fundamentum kezdetit,
Nagy szegénységből felemelkedésit,
Mátyás királnak megmondom dolgait.”

Aztán szépen versbe szedi a Hunyadi-legendát a gyűrűvel és a hollóval, Hunyadi János felemelkedését, dicső harcait: a rigómezei csatát, Nándorfehérvár ostromát. Eleven és szemléletes, a stílusa, amikor a döntő ostromról szól:

„Veszedelem, öldöklő oly nagy vala.
Két fél lövéstül ugyan és omol vala.
Hátul törököket vágják ostromra,
Lövik, vágják egymást ügy hajtják vala.

Oly nagy sűrűn az falt mind körül hágják.
Lajtorjákat seríneknek, támasztják.
Az sok horgot törésnek felakasztják,
Kin pogányok sűrűn az kőfalt hágják.

Döntenek fokról követ, forralt faggyat,
Gerendákat fokról nyakokba hánnak.
Lajtorjákról hullanak törökök halnak.
Ha egy esik, ketten helyébe hágnak.”

(Akárcsak az egri vár ostromát látnánk, mintha csak valamelyik török által ostromolt várnak személyesen is a védője lett volna a költő.)

Ezután rendre versbe szedi Hunyadi János halálát, Hunyadi László kegyetlen kivégzésének történetét és Mátyás királlyá választását:

„Ím a község felrohant, az kiálts
Legyen vajda fia Mátyás királlyá.
Lám atyja is jól szolgált ez országba,
Ki ellent szól meghaljon ez órában:”

„Tőnek nagy zendülést, felkiáltanak,
Úristennek nagy hálákat adának.
Sok harangok, dobok, trombiták zúgnak,
Álgyú, tarack, szakálasok ropognak.

Vígan Mátyást királyoknak kiálták,
Hítlen urak Buda varát megadák,
Mátyás király számára elfoglalák,
Szilágyit benn gubernátorul hagyák.”

Elmondja, hogyan fékezte meg Mátyás a széthúzó, marakodó nemesség hatalmát, megénekli a király győztes hadjáratait, harcait a törökkel, az ország biztonságának megszilárdítását:

„Hazába Szerémség lakik békével,
Nagy vitézül török nem mehet végekben,
Végek bíznak Mátyás vitézségében,
Mert hada kész, mint húzott íj kezében..”

„Igaz ítéletet tétet mindennek,
Nincsen választása ott személinek.
Nagy szép móddal mindenek megbékélnek.
Nagy háborúk mind lecsendesedének.”

„Mindenben nagy szerencséje királynak.
Gazdagsággal bányák nyilatkoznak.
Bányászok nagy sok aranyat találnak,
Hogy nem idejükben több királyoknak.

Az bornak, búzának böcsl nem vala,
Mindenféle barom megsokasula.
Pároknak is sok aranypénzek vala,
Só fejér, és vas is sikeres vala.”

Versbe szedi, hogyan szerezte vissza Mátyás a koronát, miként indított hadjáratot Csehország, Szilézia és Ausztria ellen. Helyenként megrajzolja a király jellemvonásait, különösen színesen írja le, hogyan fogadta Mátyás a külföldi követeket. Ilyenkor megcsillan művében a humor is.

Amikor a velencei követektől egy nagy „kristálpohár széket” kapott ajándékba, meg sem köszönte, hiába beszéltek róla az ajándékozók nagy ékesszólással. Oldalra tétette, és két ifjú szolgájának odasúgta, hogy tegyenek úgy, mintha valamin összevesztek volna. Az ifjak egymás torkának ugrottak, és látszólag véletlenül feldöntötték a pohárszéket. A kristály összetört:

„Király szóla, az cserepet kivetnék:
Törött állat, cserepe sem jó ennek.”

Helyére szép arany kupákat raktak, s amikor az ifjak véletlenül ezt is ledöntötték:

„Király szóla, kupák felszedetnének;
Noha törött, cserepe is jó ennek.”

A velenceiek megértették, hogy a királynak nem kell az „iveg ajándék”.
Másképpen jártak a török követek:

„Törökök mind szép renddel megállának,
Fejek hajtva sok szép jót mutatának.
Szóla az uraknak, hogy hallgassanak,
Ő ne lenne oka ha romlanának.

Ottan csauz követség elkezdé,
Győzhetetlenek az császárt nevezé.
Csauzt megriaszta, másutt kezdené.
„Igazat mond, mert azt nem izenhetél”

Renddel követséget meg azon kezdé,
Király megharagvék, igen riasztá.
Medve módra szeme vérben fordula,
Ajakát harapá, vére csordula.

Rajta, csauz látá, ugyan elhala,
Többet az királynak szólni sem tuda.
Nadrágából meleg, sós víz fakada,
Más dolgát is ő lebocsáttá vala.”

Ez az erős akaratú, hódító hadvezér foglalta el Bécs városát.

Görcsöni Ambrus valami oknál fogva nem fejezhette be a munkáját, mert Mátyás tetteit csupán Bécs bevételéig énekelte meg. Miért maradhatott félbe a műve? Nem tudjuk. Azt tudjuk viszont, hogy munkája nagy népszerűségnek örvendett, mert még ebben a században, a XVI. században, öt kiadást ért meg. Görcsöni krónikáját nyomban ketten is folytatták. Az egyik Ilosvai Selymes Péter, a Perényiek lantosa volt, aki feltehetőleg személyesen is ismerhette Ambrus deákot. Az ő munkája azonban kiadatlanul maradt. A história másik folytatója, Bogáti Fazekas Miklós tordai tanító a kiadó megrendelésére fejezte be a históriát. Az ő műve Ambrus deák munkájával egybekötve jelent meg.

De vajon ki lehetett maga Görcsöni Ambrus? Vezetéknevét pontosan nem ismeri az irodalomtörténet, mert a Görcsöni név irodalomtörténeti közmegegyezéssel született. Önmagát a szerző költeményének versfőiben AMBROSIVS LITERATVS DE GERCIEN-nek nevezi. Ambrus deák nem származhatott „Görcsön”-ből, mert ilyen helység sehol nincs. De ha feltételezzük azt, hogy Ambrus deák – mivel a Homonnaiak lantosa volt, s majdnem a munkácsi vár gondnoka lett – a vidékünkéről is származhatott, akárcsak Ilosvai – akkor a nevében szereplő helységet jelölő szót inkább olvashatjuk „Dercénnek, mint „Görcsön”-nek. Dercén éppen Munkács mellett van, feltételezhető tehát, Ambrus deák valójában derceni származású lehetett (A szerk. – A Dézsi Lajos

szerkesztette Magyar Történelmi Életrajzok című 1912-ben megjelent kiadvány így ír róla: „A Szerző életéről is keveset tudunk. Nevét a versfejekből tudjuk, valamint azt is, hogy Ungváron (in Hungvar) írta művét és urának, Drugeth Gáspárnak (a nevickei vár urának, nagy mecénásnak és rablólovagnak) ajánlotta. Neve egy kelet nélküli tanúvallomásban is szerepel, mint a Homonnai Drugeth servitora vagy szolgálja, s azt vallja, hogy hallotta, mikor Csicsery András, ungi alispán, ura pozsonyi szállásán azt mondta, hogy ártana, ha tudna, a Dobóknak, mert azok is ártalmára törekednek. Ez a hatvanas években történhetett s valószínűen Drugeth lantosa és íródeákja volt.”

Lehoczky Tivadar könyvében, a „Bereg vármegye monographiájá”-ban közli a munkácsi vár főnökeinek és parancsnokainak a névsorát. Itt megtalálható Ambrus deák is udvarbíróként. A középveznicsei és babuliskai kenézlevelek tanúsága szerint 1554-től Nagylaki Mátyás és Possodi Bertalan várnagyok idejében Csáky Ambrus deák volt az udvarbíró, s néhány éven keresztül ő töltötte be ezt a posztot. Hogy Csáky Ambrus deák azonos lehet a derцени születésű „Göröcsöni” Ambrussal, azt csupán feltételezhetjük. Ez azonban nagyon valószínű lehet, mert kívülre ebben a korban egyetlen Ambrus nevezetű vezető ember sem szolgált a várban, aki deáknak nevezte volna magát, akárcsak a Mátyásról szóló história szerzője.

Ambrus deák históriájában a töröktől és a némettől szabadulni vágyó, a független nemzeti királyság után sóvárgó magyarság érzéseit szólaltatta meg. Művének megírásához sok adatot merített Thuróczy krónikájából, de a szájhagyományból is.

Vidékünkön Mátyás király alakját a régi irodalom alkotásain kívül számon tartja a népköltészeti hagyomány is. Ennek egyik legszebb darabja a nevickei várhoz kapcsolódó monda, így őrizte meg annak egyik változatát Dienes Adorján „Regélő romok” című könyve:

„Denikő amazon várat akart építeni a Szinatirla hegy meredek fokán, ott az Ung folyó szűk völgyében. A várépítéshez felhajtotta a vidék népét. Nem kegyelmezett sem az elaggott férfiaknak, sem a gyöngye gyermekeknek, de még az áldott állapotú asszonyoknak sem: mindnyája szakadásig hordta föl a csúcsra a fát, követ, meszet, sőt, jaj, még az anyatejet is, hogy a habarcs tartós legyen ám. Mikor aztán sok átokszóval és még több verejtéssel elkészült a vár, nem volt ott nyugta s biztonsága sem a bennlakónak, sem az arra menőnek, mert Denikő pogány módra sanyargatta, zsarolta, kínoztatta őket. Arra vetődött álruhában az igazságos Mátyás és megismervén Denikő istentelenkedéseit a meggyötört nép keserves panaszából, azt mondta:

– Szedjétek össze minden lovat, tehenet, disznót, kutyát, libát és kössetek csengőt a nyakukra, de még égő rőzsét is erősítsetek hátukra. Csapjatok ti magatok is nagy rajongást és hajtsátok át a folyón az állatokat a vár felé. A többi majd meglátjuk.

Sötét éjjel volt, midőn Denikő fönn a várban meghallotta a rémes hangzavart, homályosan meglátta a közeledő tömeget: azt hitte, rengeteg

hadsereg vonul vára ellen, összeszedte hát töméntelen kincsét-aranyát, azt a vár kútjába dobatta, lovának patkóit megtévesztés céljából gyorsan hátrafelé patkoltatta és az erdőn keresztül a Tisza síkja irányában vágatott el. De Mátyás király is résen volt és utána! Megindult a vad hajsza és végre Záhony körül utolérte Denikőt.

– No most elveszed jutalmadat sok szörnyű tetteredért, te pogány leányzó! – dörgött feléje Mátyás hangja.

– Tudom, ki vagy – fordult hátra lován Denikő. – Mátyás királynak nem válnék dicsőségére, ha viaskodásban egy nőt leteperne. És aztán nézz rám.... szebb vagyok, mint a tündérek királynője... végy feleségül és csak akkor ismered meg majd király létedre is, mi a gazdagság, gyönyör és boldogság.

– Ne folytasd, boszorkány! Nem viaskodok veled, hanem megbüntetlek. Nem veszlek feleségül, mert a sátán lánya vagy. Oda eredj hozzá. Nesze!...

És hatalmas kardjának egy sújtására Denikő szép feje elvált hattyúnyakától s porba hullott. De nem maradt a földön, hanem kilencvenkilenc lépést ugrott ide-oda, századik lépésre pedig vércsevisongással gurult be a Tiszába. Azóta olyan zavaros annak vize...”

Hogy Mátyás király emlékezete elevenen élt vidékünkön íá, arra hozhatnék fel talán még több példát is, de inkább Bogáti Fazekas Miklóssal együtt mondom:

„A ő dolga énekemben sok volna. Dicsérni eléggé ember nem tudja, Régi jó fejedelmek mássá vala, Kiknek örök hírek históriákba.

Forrás: Évgyűrűk '90. Irodalmi, művészeti és társadalompolitikai kiadvány. – Ungvár: 1991. – 89-94. oldalak.

SZABÁCS VÁRA

Szabács vára a mai Szerbiában, a Száva jobb partján, elhagyott ugyan, de most is meglehetősen épségben fennálló régi vár. Mohamed szultán, hogy a Száván való átkelést a Szerémségbe biztosítsa, 1470-ben e helyen a lehető legnagyobb titokban s nagy hamarsággal erős kővárat építtetett, melyet a folyamról Szabácsnak nevezett el. Mátyás király felháborodva vette a hírt e vár megépítéséről, s Horvátország és Szlavónia bánját Thúz Jánost, a miatt, hogy ezt meg nem gátolta, fogságba vettette. Helyébe bánná Magyar Balázst nevezte ki, kinek segélyére a vár megvétele és lerontása végett Ország Mihály nádort és a kevésbé később kalocsai érsekké nevezett Gábort küldte le. A királyi sereg, bár több úri dandár is csatlakozott hozzája, nem boldogulhatott a széles folyamtól is védett erős várral, úgyhogy kénytelenek voltak a vár vívását abbahagyni s beérni azzal, hogy Klenakon, Szabáccsal szemben, a becsapások meggátolása céljából szintén várat emelhettek. Magára Mátyásra vár a feladat, melyet seregei sem akkor, sem egy-két év múlva, Ujlaki Miklós bosnyák király vezérlete alatt nem tudtak megoldani. 1475-ben késő ősszel indult meg Szabács ellen. A vívás 34-ik napján, 1476. február 15-én déltől estig tartott a roham, mely után az agyonfáradt helyőrség nyugalomra vonult. Ekkor a vár másik oldalán, a fedett árokban elrejtőzött, fekete-seregbeli vitézek kirohantak, s az erősséget annak leggyengébb s most éppen védtelen pontján támadták meg. Maga a király vitte utánuk társaikat, kikkel egyesülten még virradat előtt ádáz küzdelem után kicsikarták a várat a védők kezéből. Foglyot nem ejtettek; a janicsárokat állítólag mind egy szálig lekaszabták. Mátyás, miután az erősség kijavításáról és újonnan felszereléséről gondoskodott, visszatért Budára. Erről a küzdelemről szól a Szabács viadalja címet viselő legterjedelmesebb magyar történeti ének, amely Mátyás király idejéből fennmaradt.

A kéziratot 1871-ben fedezte fel az ungmegyei Csicseren, a Csicsery-család oklevelei között Véghely Dezső történész. A Magyar Történelmi Társulat 1872. januári ülésén Thaly Kálmán mutatta be.

E fontos nyelvemlékünk egy hosszában kettéhajtott, s ennél fogva négy lapot képező, de erősen megrongált nagy féllívből áll, és Mátyás király egyik nevezetes haditettét, a Mahomet szultán által a Száva mellett épített Szabács várának 1476 januárjában történt ostromát mondja el. Legterjedelmesebb - 150 soros - történeti énekünk, amely Mátyás korából ránk maradt. Kezdő szavaiból ítélve („De az fellyől mondott Pál Kenézi”) az eleje hiányzik. Különösen fontossá teszi az is, hogy gyakori és egykorú törléseivel, javításainál fogva eredeti fogalmazványnak látszik. Toldy Ferenc véleménye szerint ez az ének egyike lehet azoknak, amelyeket Galeotto Marzio szerint Mátyás hőstetteiről annak asztalánál énekeltek.

E költemény történetileg is igen becses, a vár vívásának több ismeretlen részletét tudjuk meg belőle, például Ali bég érkezése, a dob- és trombita-epizód, a török ifjú kiszökése, Várdai Simon elesése. Az előadás közvetlensége arra

enged következtetni, hogy a költemény még az ostrom esztendejében, 1476-ban keletkezhetett. Korábbi hamisítási esetek miatt a történészek az események rekonstruálásával bizonyították az eredetiséget. Aggodalomra a rím szerinti tördelés és a sorkezdő nagy kezdőbetűk adtak okot, mivel ez Mátyás korában merőben modern megoldás. Költői becsét természetes előadása, tömörsége és ritmusának meglehetősen folyékonysága adják. E tekintetben jóval felette áll a XVI. század egyéb költői maradványainak.

Szabács viadala

(1476-nál nem korábban) [1]

[...]

De az fejl [2] mondott Pál Kenezsi, [3]
Ároknak mélységét igen nézi;

Ki Szabács erős voltát elméllé, [4]
Honnég [5] minemő álgyú kell mellé.

Szorgost megyen Nándorfejérvára,
Hol királ erről bizon hírt vára.

Legottan számtalan sok hajókat,
Fejérvárnál az Dunán valókat,

Nagy hamar felvontata az Száván,
És Szabácsvár táját hoztatá számán.

Nép számtalansága környől állván,
Nagy erősséget [6] víz felől csinálván,

Hajókat mond árokba vontatni,
Környől pattantyúkkal falt bontatni;

De ment [7] az hajókat felvontatá,
Sok felől Szabács falát bontatá.

Vízárokból viadalt es tartottak,
Azzal Szabácsnak ígyen sem árthattak,

Mert mondhatatlan szakálosokkal, [8]
Sok nyilakkal, sőt számtalan sokkal,

Kézi puszkákkal, nagy pattantyúkkal,

És külömb-külob álgyúkkal,

Sebes és ugyan szünetlen löttek,
Sőt minden erejekkel rajtonk löttek.

Nu, azért strumlottak [9] kéméletlen, [10]
Hogy belől sérelm lött mértékletlen.

Affelett sokszor harcolást töttek,
Azzal magoknak sok sebet vöttek,

Halált es vallottak hát némellyek,
Király nagy tisztességét mellett.

Elő [11] egy ifjú Várdai Simon,
Kinek anyja énaponkéd [12] sír honn.

Bizon ő kegyes úrfiú vala,
Ki pattantyú miá [13] ott hala.

Más cseh vitéz, Franc főtisztes hadnagy.
Kik bizon kegyes Istennél vadnak.

Ebbe sonha senkinek nincs kétség –
Vagy tisztúlat helén [14] őket értsék;

És az többi; ottolyal [15] kik haltak,
Isten [...] szeretetese kik voltak.

Ma immár őérettek imádjonk, [16]
Afelett Istennek nagy hálát adjonk,

Mindennemő nagy sok jótételéről,
És erős Szabács megvétéléről;

Ki alatt volt népnek válogatotta,
Dolgát minden ment vitéz tartotta.

Kit meg nem mondhat emberi állat,
Mely nagy harcolás volt Szabács alatt!

Menden ott vitézségét mutatta,
Mert királ őket hozzá nógatta.

Egy idén nagy jeles strumlást tőnek,
Azzal magyarok jó nevet vőnek,

Kin hát cseh vitéz népek nem voltak,
De azokba osztón sokan holtak,

Mert tulajdon hát önmagok, mikor
Volt volna setét előálomkor,

Szabácsba nagy vesztegség [17] lött volna,
Vitéz cseh nép azért beljött volna,

Szertelen magokat ott rekesztvén,
Egy házat viadalhoz gerjesztvén,

Legottan túl belől török népek
Nagy viadalt veleik törlétének. [18]

Sok közölők, kik ott benn valának,
Néik [19] kezen, néik [20] vízbe halának.

Ó navalyás, hitván keménség!
Mit tőnek nekik es az kevéség!

Meghalának nagy vakmerőségbe,
Bizon nem vitézlkő merészségbe.

Ezt mi hagyjuk mind úgyan azonba,
Mert semmit nem hoz nekőnk haszonba,

De jelentsük Ali bég jövését
És onnaton ment való [...]

Volt olyha tizenötezer lóval,
Mind válogatott nép lovaglólóval.

Szabácsba nem messze egy kis halmon
Megsereglék, hogy beszédet halljon.

Szabácsba nagy felszóval kiáltnak.
Arról bölcsessége lőn királnak:

Hagya nagy sok dobot doboltatni,
Trombitákval es trombitáltatni.

Olyha hasad volt ég mind ezektől,
És volt nagy kiáltás vitézektől,

Hogy szózatot ők ne vehessenek,
Onnaton annálkül mehessenek.

Ali bég jöttö[21] lön csak önkára,
Meg sem fardóla [22] semmi munkája.

Ott ezen ők nagyon ohajtának,
Egyenbe es mind fejet hajtának.

Nagy bús jonhhal [23] meg visszatérének
Viadalt kezdeni sem merének.

Az főhajtásról vevék eszébe,
Hogy nincs segedelm már több ezekbe.

Azon kezde minden vélekedni,
Sőt főhajtáson sem elégedni,

Azért igen ifjú török, Hamza,
Gondolván, hogy volt magyar, ott haza, [24]

Erős Szabácsból, törökök közül
Nagy siettetességgel kiszökni készöl.

Kiszökvén szorgost királhoz juta,
Legottan neki egy helet muta,

Honnég alkób[25] Szabácsot veretni,
És könyveb leszen őt megvehetni.[26]

Az helről kezdék szörnyen veretni,
Mind környől nagy erőssen töretni.

Jöllehet affelől volt sok kötés, [27]
De azért ingyen [28] minden-menden vetés [29]

Ment arról immár török nép beszél:

Lőtt nekik minden vetés nagy veszél,

Mely nagy mondhatatlan veszedelmbe
Lőnek azután es kegyes kegyelmbe.

Mert esmerék, hogy meg nem bírhatják,[30]
Sőt császárnak azt meg sem írhatják,

Azért tökélet tanács lőn köztök,
Hogy minden szabad lenne önköztök:

Ki akarna, az válnék császárhoz
Avagy magyar Mátyás királhoz;

Az kécset, ki ott császárt illetné,
Sem egy kéz köztök azt ne illetné,

Azon szerént Szabácsba benn hadnák,
És Szabácsot királnak megadnák;

Ment fejedelmnek belől tolmácsolja,
Ezt senki kívől meg se másolja. [31]

Mert ez lőn nálok hát tökéletes,
Királnál kedig [32] nagy kellemetes,

Sőt jónak teték [33] öfelségének
És hozzá tartó nép kösségének,

Mert nagy míltó az minden felségnek,
Nagy kegyelmes legyen ellenségnek,

Jelesől kediglen mind azoknak,
Kik kegyes kegyelmnek esni szoknak,

Akarattyak szerént tőn kegyelmet
És nagy míltóságos engedelmet.

Így megadák Szabács erősségét, [34]
Benne hagyák álgyúnak bőségét, [35]

Mely álgyúkat királ többözteté,
És nagyon Szabácsot erőssözteté,

Hagyván benne vitézeknek javát, [36]
Hogy ne látná továbbá az kárát.

Ez mind ezen szerént hát meglévén,
Töröknek és mindenek kegyelmet tévén,

Királ vígan Budára eredvén,
Török sereg környölő terjedvén,

Hát valának nékik [37] nagy csudába, [38]
Hogy Budának minden utcájába,

Jelennen királnak odvarában
Látták török népet kazdag ruhában

Királnak ékessen odvarlani,
Ment kel piacon várban állani.

Ezt meghallák mind Törökországba,
Török császár lőn nagy bosszóságban.

[1] Históriai énekeink korai emléke a Száva melletti Szabács várának a megvételéről szól. A várat Mátyás király katonái 1476. február 15-én vették be. A vers rímei helyenként meglepően jók. A vers hitelességét Imre Samu bizonyította. A szöveget az ő átírata nyomán közöljük: A Szabács viadala, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1958, 18-21., [2] fölül, fent, imént, [3] Kinizsi Pál, [4] átgondolta, mérlegelte, [5] honnét, [6] harcállást, [7] mind, [8] várpuskák, melyek lecsüngő kampójukról kapták a "szakállas" nevet, [9] ostromlottak, [10] kíméletlenül, [11] első, [12] éjjel-nappal, [13] miatt, [14] a tisztítótűzben (purgatóriumban), [15] ott rajjal, [16] imádkozzunk, [17] nyugalom (vö.: veszteg marad), [18] szerzének, rendezének, [19] némelyek, [20] némelyek, [21] jötte, [22] meg sem térült, [23] szívvel, [24] volt olyan magyar a foglyok között, aki várbeli volt, [25] alkalmasabb, [26] elfoglalni, [27] harcgát, [28] hiába, [29] lövés, [30] meg nem kaphatják (a várat), [31] meg se másítja, [32] pedig, [33] tetszék, [34] erődítményét, várat, [35] sok ágyút hagytak benne, [36] a vitézek legjavát, a legjobbakat, [37] némelyek, [38] nagyon csodálkoztak.

Forrás: Pallas Nagylexikon. www.wikipedia.hu

MÁTYÁS-MESÉK, MÁTYÁS-MONDÁK

A történeti személyekhez kapcsolódó folklóralkotások egymástól jellegükben térnek el. A régi királyok közül Szent István, Szent László és Mátyás a legnépszerűbbek. Mátyás király népszerűsége évszázadok során más-más formában fogalmazódott meg. Ma már nem lehet kétségbe vonni, hogy életétől napjainkig a rokonszenves ábrázolás uralkodott, de azok a mesék, mondák, anekdoták, közmondások, amelyeket a hiteles folklórgyűjtések korától kezdve néphagyománynak tekintünk, zömmel a felvilágosodás koráig vezethetők vissza.

A Mátyás-kultusz elterjedése, a szó szoros értelmében vett népszerűsödése a Jagelló-korban történt. Mátyás halála a történelemben, a magyar kultúra fejlődésében – utólag jól tudjuk – éles cezúrát jelent. Az utána következő uralkodók tehetetlensége miatt világossá váltak Mátyás érdemei, amelyeket életében nem érezhettek, nem tudatosíthattak, nem ismerhettek fel. A feudális anarchia pedig elsősorban a társadalom alsóbb rétegeit érintette.

Szabó T. Attila XVI. századi források között véletlenül bukkant a dési levéltárban egy helyi vitás üggyel foglalkozó, egykorú oklevél hátán olvasható személyes megjegyzésre: "Meg holt matias király s el költ az Igassagh." Az okiratra tett megjegyzés számunkra egyértelművé teszi az egykorú értelmezést, vagyis azt, hogy az adott kérdésben nem is várható igazságtétel.

A XVI. századi krónikások, Benczédi Székely István, Heltai Gáspár történetírása is a megszépítő messzeségből csak a dicsőítenivalót hangsúlyozza. Ekkor már általánosnak mondhatjuk a Mátyás-ábrázolásban az igazságos, jó, okos, nemzeti uralkodó iránti elkötelezettséget. Heltai Gáspár krónikája még több teret enged a Mátyás-hagyománynak, mint Székely Istváné. Heltai szól először arról, hogy Mátyás király álruhában járta az országot a valóság megismerésétől hajtva, mert "Igen okossággal vigyázó ember is vala Mátyás király", és nem tréfacsinálás végett, mint ahogyan azt az Ezeregyéjszaka meséiben Harun ar-Rasíd tette.

Az álruhás Mátyás király kolozsvári kalandjai egymáshoz hasonló vagy akár alapvetően különböző szövegtípusban fogalmazódnak meg, de mindegyik rokonítható Heltai szövegszerkesztési módjával. Mindmáig legnépszerűbb monda éppen a kolozsvári bíró megleckéztetése, amelynek írott változata 1575-ben jelent meg és napjainkig fennmaradt a szájhagyományban.

A szájhagyományban élő, XIX–XX. századi Mátyás-mondák, -anekdoták általános sajátossága, hogy Mátyás maga győződik meg az igazságtalanságról, törvénytelenségről, embertelenségről, és bünteti meg a rosszat, illetve találja meg a jó szándékú, segítőkész embert, akit aztán magához emel, udvarába hoz.

A Mátyás-hagyomány műfaji rendszer szerint zömmel tréfás mese, anekdota, amelyeket a nemzetközi mesekutatás mindössze néhány típusba sorol.

Ettől elválnak a szomszéd népek történeti énekei, a balladák, szólások, közmondások. A folyamatosan idealizált Mátyás-kép természetesen a nemzeti hatalom visszaszerzéséért folyó harccal, az idegenek elleni küzdelemmel, valamint az országos közjólét eszményi állapotának visszaidézésével együtt jelenik meg az irodalomban. A néphagyomány ebből csak egy-egy elemet ragad ki.

Az álrühás király – kiről már a Heltainál említett monda kapcsán szóltunk – más népek folklórában is megtalálható. Az is általánosan jellemző, hogy ily módon jut a király olyan információkhoz, amelyek nélkül a jogtalanság fennmaradhatna. Így ismeri meg a király országának gondját-baját, és tesz igazságot népe érdekében.

Mivel az anekdota az ismert, híres és népszerű nagyságok nevét kedveli, nálunk is szükségképpen fordult Mátyás királyhoz, kiről már életében is keletkeztek anekdoták, és évszázadokon át köztisztelőben álló, de mégsem tévedhetetlen "szentként" élt a köztudatban. A tisztelet és megbecsülés, a kritikai hang, amely őt övezte századokon át, lehetővé tette, hogy a vándor anekdoták éppen az ő nevéhez kapcsolódjanak.

A legfontosabb mondanivaló az álrühás Mátyásról szóló mondákban mindig az, ahogyan a szegényeket sanyargató urakat megleckézteti. Ezek közül legismertebb a már említett kolozsvári bíró esete, amelyet szlovák, ukrán szájhagyományban is feljegyeztek, de nem kevésbé népszerű Mátyás inkognitó lakomája sem. Első forrás itt is Heltainál található.

Mátyás álrühás kalandjait mégis elsősorban a XVIII. század végén – a XIX. század elején jegyezték fel nagy számban. Ezek közül jó egynéhány irodalmi feldolgozásban kiteljesedett, majd annak alapján a népköltészetben is újra helyet kapott. A reformkori írások a ponyvák, olvasóköri és az iskolás műveltség révén széles körben terjedtek el, és ezzel magyarázható, hogy bizonyos mondák, éppen azok, amelyek irodalmi feldolgozásban is szerepelnek, találhatók meg a XX. századi folklórban.

A Mátyás-hagyomány egyik legnépesebb része szól Mátyás királlyá választásának csodás előjeleiről. Ennek irodalmi előzményeit nem ismerjük, más folklór párhuzamai is távoliak. A monda szerint Mátyás egyszerű szolga egy gazdánál, és együtt szántanak. Híre megy, hogy most választanak új királyt az országban. Azt is tudják, hogy az lesz a király, aki vasasztalról ebédel. A szolga figyelmezteti gazdáját, hogy ideje van ebédelni, és fordítsák fel az ekét, hogy arról egyenek, hátha a szerencse nekik kedvez. A gazda hitetlenkedve leszúrja ösztökéjét a földbe, és azt mondja, akkor lesz egyikük a király, ha ez a fa kihajt. Csoda történik, az ösztöke nyele kizöldül, és nagy fényességgel száll le az égből a korona, épp Mátyás fejére. De mert az a nagy fénytől nem jól látta, az ösztökével megütötte, és elferdült rajta a kereszt. Más változat szerint a szolgálégény elmegy Budára, hogy megnézzé a választást, és a feldobott korona éppen az ő fejére száll. Az urak hitetlenkedve újra meg újra feldobják a koronát, és mind a három alkalommal Mátyás fejére száll.

CORVIN MÁTYÁS ALAKJA A RUSZIN NÉPHAGYOMÁNYBAN

Hunyadi (Corvin) Mátyás (1443–1490) magyar király alakja évszázadokon keresztül jelen volt a kárpátaljai ruszin mondavilágban. Ezt az állítást bizonyítja az Ungváron megjelenő „Народна Школа” (A Kárpát-vidék tanítói egyesületének folyóirata) 1940-es áprilisi számában ruszin nyelven publikált hét legendás történet. Ezekből közlünk az alábbiakban kettőt Csatóry György közreadásában, Fedinec Csilla fordításában.

Nagyon régen történt, amikor Mátyás az országot járta és vigyázott, nehogy sanyargassák az urak a szegénynépet.

Egy napon Mátyás Csománfalvára (ma Csumalevo) érkezett. Megparancsolta a szolgáltnak, hogy a falu határában (a tölgyesben) emeljenek egy hatalmas sátrat. Abban lakott, onnan járta be rongyos álruhában a szomszédos falvakat, és tapasztalta, miként sanyargatják az urak a szegényeket. Egy ízben Ötvösfalvát (ma Zolotarjevo) kereste fel, mint valami szegényparaszt. Bocskort húzott a lábára, rongyos ujjast, posztónadrágot vett fel és betért egy igen gazdag emberhez. Megállt az ajtóban, s alamizsnát kezdett könyörögni. Kitátotta száját az uraság: „Annyian vagytok, mint a kóbor kutyák! Mindegyik jön, bebüdösít a házban és még jár a szája, hogy három napja nem evett! Menj innen a fészkes fenébe, mert megnézheted magad, ha rád uszítom a kutyákat!”

Mátyás még akart valamit mondani, de amikor az uraság eleresztette a kutyákat és ráuszította, összekapta magát és elinált. Menekülés közben azonban kivett a zsebéből egy aranypénzt és a küszöb alá dobta. Másnap parancsba adta, hogy három órán belül kerítsék elő azt az aranypénzt, amit elveszített. Amikor letelt a három óra, ment az ötvösfalvi uraság a csománfalvi határba. Mátyás elmondta neki, hogy ő maga volt a szegényember. Az uraság nagyon megijedt, s kérlelni kezdte, hogy eressze útjára. Mátyás futni hagyta, de egész vagyonát szétosztotta a szegények között, pénzét pedig szétszórta azon a helyen, ahol a sátra állt. Az emberek felszedték a pénzt, de nem mindet. A gyerekek ma is sok olyan pénzt találnak, melyen ott áll a felirat: Corvin Mátyás. Azután Mátyás összeszedelőzködött és elment. Az ötvösfalvi uraság pedig föld, birtok nélkül maradt, tarisznyát kötött a hátára és mint valami szegényember házról házra járt, hogy alamizsnát adjanak neki.

Lejegyezte **Konszt. Gyuricska**
Iv. Ljah után (Csománfalva)

Egyszer Mátyás király a Verhovinán járt. Azt akarta látni, hogy élnek itt az emberek. Akkoriban még fiatal volt, s diáknak öltözött, hogy fel ne ismerjék. Egész nap járt a hegyekben, estére eltévedt. Késő éjszaka talált rá egy kis falura. Megörült Mátyás és bekopogtatott a legelső ház ajtaján. Sokáig nem válaszolt senki, majd kiszólt egy női hang: „Ki az?” „Egy szegény diák” – mondta Mátyás király. „Mit akarsz?” – kérdezte a hang a házból. Mátyás így válaszolt: „Nagyon

elfáradtam, nem adna-e szállást éjszakára? „Nem, mert az uram mindjárt hazajön részegen a kocsmából – mondja az asszony. „No – gondolta Mátyás –, ezt szeretném én látni.” Kérlelni kezdte az asszonyt, hogy igen fáradt, nem tud tovább menni. Addig-addig, míg az asszony beengedte. Bement Mátyás a házba és látja, hogy fiatal az asszony. Lefeküdt a kemencére és hamar elaludt. Az éjszaka közepén egyszer csak kiabálás verte fel. Hallotta, hogy valaki veri az ajtót és kiabál: „Asszony, hé, nyisd ki az ajtót!” Az asszony kinyitotta, mire holtrészen esett be az ura az ajtón, s ordibálni kezdett: „Mária, főzz puliszkát, mert ehethék!” Megfőzte a puliszkát, leültek mindketten az asztalhoz és enni kezdtek. Igen ám, de csak egy kanáljuk volt. A verhovinai ember habzsolta, majd a felesége szájába tett.

Egyszer csak észreveszi, hogy valaki fekszik a kemencén. Kérdezi a feleségét, hogy ki az. Azt mondja az asszony: valami szegény diák, nagyon kérte, hogy engedjem be éjszakára, mert igen kimerült. A részeg felállt (nem emlékszem rá, hogy hívták, talán Juro) és lábánál fogva lehúzta Mátyást a kemencéről. „Te senkiházi, gyere velünk vacsorázni - mondja az neki. Juro a szájába vett egy kanál puliszkát, másodszorra a feleségének adott, majd nyújtotta Mátyásnak. Mátyás azonban ódzkodott abból a kanálból enni. Erre Juro behúzott neki és ráripakodott: „Fogsz enni, vagy nem fogsz enni?” Látta Mátyás, hogy nincs kiút és kénytelen volt velük enni. Amikor jóllaktak, Juro elővette a tilinkót, rázendített és mondja Mátyásnak, hogy vigye táncba Máriát. De Mátyás nemigen tudta, hogy szokás nálunk táncolni, hát nem ugrott mindjárt. Hej, amikor Juro megint adott neki, nem gondolkozott tovább Mátyás! Fogta Máriát és ugrált vele, mint valami medve. Jól kitáncolta magát Mátyás, majd lefeküdt aludni.

Reggel Mátyás elmenet megkérdezte az asszonytól a címet. Tudakolja az asszony, hogy ugyan minek az neki, mire azt mondja, hogy ha egyszer majd úr válna belőle, szeretné meghálálni, hogy éjszakára befogadták Ezzel hazament Mátyás Bécsbe. Néhány hét múlva Juro kap egy írást, hogy menjen Bécsbe a királyhoz. Törte a fejét Juro, búslakodott, ugyan miért hívatják a király elé, de nem tudott rájönni. Szedte magát és elindult. De akkor még nem volt autó, mint ma, kénytelen volt gyalog menni. Alig ért Bécsbe, nyomban ment fel a királyi palotába. Ott már vártak rá. Azonnal Mátyás elé bocsájtották. „Megismersz-e Juro?” – kérdezi Mátyás, akin drága ruha és királyi korona volt. „Honnan ismerném én a felséges urat?” – kérdezi Juro. Átment Mátyás, a másik szobába, magára húzta a diákgúnyát, és azt mondja: „És most, megismersz-e, Juro?” „Már hogyne ismerném meg – mondja Juro. – A felséges király éjszakázott volna nálam? Ha tudtam volna, hogy a felséges királyúr az, jobb vacsorát főzettem volna az asszonnyal.

„Azt mondja Mátyás: „Igen Juro, én voltam az, Mátyás király, aki nálad éjszakázott. Most pedig ülj az asztalhoz és egyél. „Olyan ételeket szolgáltak fel, amit Juro addig álmában sem látott. Ráadásul aranyedényekben, ezüstkanállal, – villával és – késsel. Mátyás azt gondolta, hogy Juro megijed és nem fog az ételhez nyúlni, s akkor ő megfizet a pofonért. De Juro olyan étvággyal látott

hozzá, hogy repetát is kért. Akkor behívta Mátyás a feleségét – a felesége fiatal volt, szép, de hát királyasszony –, vette a hegedűt és azt mondja Jurónak, hogy menjen táncolni a királynéval. Juro azonban erre sem ijedt meg. Amikor elkapta a királynét és megforgatta, szél kerekedett a nyomukban.

Látta Mátyás, hogy Juróval nem tol ki és azt mondja neki: „Hallgass ide, Juro, okosabb vagy te nálam, mert nem tudtam kifogni rajtad. Ha ilyen ravasz vagy, kérhetsz, amit akarsz, nyomban megadom.” Bár Juro okos volt, de mégiscsak iszákos. Nemhogy valami gúnyát, pénzt vagy gazdaságot kívánt volna, hanem azt kérte, hogy a decispohár még egyszer akkora legyen, mint addig volt. De azt elfelejtette mondani, hogy az ital árát ne emeljék. Amikor az ivóedényt még egyszer akkorára csinálták, a benne levő ital árát is még egyszer akkorára emelték.

Lejegyezte I. Spicer Jozsif Spicer után (Iza)

Megjegyzés: a magyar változatban nem decispohár, hanem icce szerepel, amely kb. 8 deciliternyi űrtartalomnak felel meg. A decispohárba ugyanis pálinka, az iccébe viszont bor kerül.

Forrás: Kárpáti Kalendárium, 1993.

MÁTYÁS KIRÁLY A PIACON KASZÁLTAT

Kimentek a szegény emberek a piacra, de nem vót, aki elhívja őket dógozni, és leültek úgy a bótajtók elibe a küszöbre, meg ki hova tudott.

Mátyás király meg arra ment lóháton. (Mert azt mondják, hogy ű abba az időbe lóháton járt.)

Megállt és megkérdezte:

– Kire várnak itt, emberek?

Mondják az emberek:

– Mennénk dógozni, ha valaki híjna, kenyeret keresni a családnak.

– Hányan vágnak, emberek?

– Vagyunk vagy huszonheten.

Éppen aratás vót, mint most.

– No, álljanak be sorba egymás után – azt mondja –, itt a piacon fognak márna kaszálni nekem. Estére erre jövök, és kifizetem magukat. Mondják meg, hogy mi a napszám!

Az emberek megmondták, mennyiér szoktak dógozni. De váltig csodálkoztak, hogy miért kaszáitatja őket Mátyás király a piacon. Megkérdezték, hogy kaszáljanak űk a piacon, mert ott nincs fű, csak kövek vannak.

Akkor kivette Mátyás király a kaszát az egyik ember kezéből, és megmutatta, hogy kell kaszálni a piacon.

Egész nap kaszáltak, de csak úgy a levegőbe hajtották a kaszát.

Estefele aztán el is ment Mátyás király, és kifizette őket.

Makkosjánosi, 1956

Forrás: Kárpát-Ukrajnai magyar népmesék, Pallag Rózsa, 1988 – 159-160. old.

MÁTYÁS KIRÁLY AZ URAKKAL KAPÁLTAT

Egy időbe az emberek nem akartak dógozni, azért mert az urak nagyon csekély munkabért fizettek, és elmentek Mátyás királyhoz panaszra.

Mátyás király, mikor ezt hallotta, ment, és hívta az urakat:

0150 Gyertek kapálni a szőlőbe!

Beállította őket a hegytetőről lefele.

A nap melegen tűzött, és a tetőről nagyon nehéz vót lefele kapálni.

Nagyon ki vótak fáradva, verejtékezve, így aztán rátértek arra, hogy űk inkább fizetnek annyit, amennyit kér a napszámos ember, csak ne kapáltassa űköt többet Mátyás király.

Makkosjánosi, 1956

Forrás: Kárpát-Ukrajnai magyar népmesék, Pallag Rózsa, 1988 – 159-160. old.

MÁTYÁS KIRÁLY ÉS A RÉSZEG KATONA

Mátyás király eccer járt az országba, és bement egy korcsmába. És ott volt egy kard felakasztva a korcsmába. Azt mondta a korcsmárosnak:

- Korcsmáros ur, kié ez a kard?

- Hát, felséges királyom - azt mondja -, ez'azé a Palié, a riészegesé, amék mindig itt járt! Azé.

Na, jól van, hát akkor elment vissza, a katonaságot felállította sorba, tessék, azt mondja neki:

- Pali! A szomszédodnak rögtön vágd le a nyakát! Saját kardodva! Akkor erre kihúzta a kardját:

- Felséges királyom, ó, Istenein, segítsé meg, kardomat változtasd fakarddá! Fogta, oszt odacsapott neki. És az eltört.

- No - azt mondja -, látod, ha riészeges is vagy, de nem is vagy buta. Itt a piénz, eridj és váltsd ki a kardodat!

Forrás: Tűzoltó Nagymadár, Beregújfalui népmesék és mondák (Penckófer Punykó Mária gyűjtése), 1995, 202. old.

MÁTYÁS KIRÁLY ÉS A POGÁNY ASSZONY

Amikor Pogandzivesi (pogány asszony) uralkodott az ókemencei várban, nagyon rossz volt az emberek élete. Mert amikor a várat építették, minden gazdaasszonynak kötelessége volt édes tejet és tyúktojást vinni az építőknek, mert abból készült a vakolat és nem mészből, homokból és vízből. Még Kapuszög falujából is kellett odahordani. (Kapuszög falujában mondták ugyanis ezt a mesét.) Amikor a magyarok Ázsiából bejöttek, a vár már elhagyatott volt. Most kijavították, Ungvárról cigánybanda jár ki oda és az urak mulatoznak ott. Azt a pogány fajzatot senki se tudta kiűzni. Hanem Mátyás király, akiről akkor még senki se tudta, hogy király lesz belőle egyszer, egy Galajda nevű ruszin gazdánál szolgált Rahoncán. Kiment a gazdájával a mezőre szántani. Éppen akkor készülődtek az országban a királyválasztásra. A szolgálfiú azt mondta a gazdájának: „Gyerünk mi is, gazduram, a koronázásra!”

A gazda az ösztökét bedugta a földbe s így szólt: „Ha ez az ösztöke kihajt, mialatt mi körüljárjuk a földemet, akkor valamelyikünkől király lesz.” Mire visszatértek, kihajtott az ösztöke. Felcihelődtek s elindultak a királyválasztásra. Elengedték a koronát a levegőbe, hogy repüljön, mert úgy határoztak, hogy az lesz a király, akinek a korona a fejére száll. A korona repült, s lám a fiú fejére szállt. De mégsem akarták őt megkoronázni, mert kicsi is volt, sovány, szegény és ruszin volt. Az urak haragudtak és háromszor ismételték meg a próbát. A korona mind a háromszor a fiúra szállt. De mégsem akarták megválasztani sehogyan sem királynak.

Ezután egy kovácshoz állott be szolgának Mátyás: Egyszer a kovács észrevette, hogy a fiú vállán egy aranykereszt van, mire így szólt hozzá: „Hallod, nem lehetsz te az én szolgám, hanem én leszek majd a te szolgád.” És ettől fogva fegyvereket kezdtek gyártani - szuronyokat, kardokat, mindent, amire a háborúban szükség van. Ezután új királyválasztás volt a városban. A korona most is az ő fejére szállt. De most már megnőtt, okos, erős legény volt. Pogandzivcsi még mindig a várban volt és senki sem tudta onnan kiűzni, mert a várkapuban ágyúk állottak és az elülső falakon is. Máshonnan pedig nem lehetett megközelíteni, mert magas sziklán állott a vár. Az ágyúnyílások ma is láthatók a falakon. Mátyás most már király volt, meg is koronázták. Elhatározta, hogy elfoglalja a várat.

Éjjel összeszedett sok lovat, ökröt, disznót, juhot, kutyát, libát, tyúkot, kacsát és sok embert és minden élőlény nyakába csengőt kötött. Minden állatra gyertyát akasztott és meggyújtotta, az emberek kezébe fegyvert adott és éjfél tájban a várhoz sereglettek. Hihetetlen hangzavar vette körül a várat, minden állat nyakában szólott a csengő, az emberek meg lövöldöztek. A vár úrnője, Pogandzivcsi nagyon megijedt. Volt egy aranybölcsője, ezt is és minden egyéb értékes holmiját bedobálta a kútba. Valami háromszáz méter mély volt ez a kút, mert maga a hegy is háromszáz méter magas volt. A várban még ma is találnak ilyen elrejtett holmikat. Egy vaskorbács került elő, bizonyára avval verték a szegény népet a várépítésnél. Voloskinja arany csengőt talált az erdőben, ezt egy disznó túrta ki az erdőben a föld alól. Az a Pogandzivcsi egy táltosra pattant s menekülni próbált. Hanem Mátyás király felüli a másik táltosra s utána. A két táltos testvér volt, s ezért amelyik elől haladt, mindig megvárta a hátulsót. Utól is érte Mátyás a zahunszki erdőben. Sok makk termelt abban az erdőben s a lovak patkói el-elcsúsztak a makkon. A pogány lélek elátkozta akkor azt az erdőt, s ott azóta nem terem makk. Amikor közelébe ért Mátyás, a pogány asszony kérlelni kezdte, hogy keljenek egybe. Mátyásnak nincs felesége, neki pedig férje, hát egy pár lehelne belőlük. Hanem Mátyás nem hallgatott rá. Kirántotta kardját, levágta a pogány asszony fejét. Ha nem ezt tette volna, akkor az ő lejét vágta volna le az a pogány asszony. Az asszony feje vagy három mérföldnyire gurult.

Attól az időtől fogva nyugtuk van a népeknek. Az a pogány asszony Törökországba való volt. A törökök megtudták, hogy ő elpusztult. Mátyás elment Törökországba, hogy valamit kikémleljen. Elment egyenest a török cárhoz. Kérdi a török cár: „Hová való vagy?” „Magyarországba.” „Hallottál-e Mátyás királyról?” „Hallottam.” „Hogy néz ki az a Macska-király?” „Éppen olyan, amilyen én vagyok.” Mátyás jól tudott hegedülni s ezért azt is mondta: „Mátyás király éppen úgy hegedül, mint én.” Mondja neki a török cár: „Ha a kezembe kerülne Mátyás, nyomban felakasztanám!”

Mátyás kiment s a cári palota kapujára ráírta, hogy ő járt olt. A katonái az ország határán állottak. Ezután megint bement a török cárhoz. A kapuban elfogták. Kérdi tőle a cár: „Te ölted meg az én rokonomat, Pogandzivcsát?”

„Igen. Én” „Tudd meg, hogy most vagy lefejeztetlek, vagy felakasztatlak. A kettő közt választhatsz.” „Akasztass föl.” „Hol?” „A határon.” „Majd arccal a magyar föld felé fordítlak az akasztóion, hogy oda nézz, ahonnan jöttél.”

A török cár befogatott a kocsijába. Mátyás királyt feltették egy szekérre s a cár is felült a cárnéval a kocsijára, hogy majd végignézze az akasztást. Mátyás király folyton nevetett. Kérdi a török cár: „Miért nevelsz, te?” „Már hogyan nevetnék. Az első szekér megy, mert lovak húzzák, de miért megy utána a hátulsó?”

Kiértek az országhatárra. Ott aztán egy gerendát ástak a földbe s hozzákészültek, hogy felakasztják Mátyás királyt. Odafordul a török cárhoz Mátyás király: „Szabad-e még valamit kémem ebben az utolsó órámban?” „Szabad” - feleli a cár. Mátyás erre háromszor belefűjt a katonasípjába s elkiáltotta magát: „Gyorsan, gyorsan hozzám, a halál leselkedik rám!”

A katonái megértették a jeladást. Nyomban odasiettek, elfogták a török cárt és őt akasztották fel az elkészült gerendára. Arccal Törökország felé fordították. Mátyás király így szólt: „Ha te Magyarország felé akartál engem fordítani, akkor fordulj csak te most Törökország felé. A szekéren pedig azért nevettem, mert én kénytelen voltam rajta ülni, de te miért is jöttél utánam? Most nézzed csak Törökországot.”

Ezután Mátyás király katonaságával együtt hazatért Magyarországra és haláláig uralkodott. Lerombolta a várat Huszton, lerombolta Királyhelmeceen, lerombolta Szerednyén, lerombolta Ókemencén, s azóta is úgy állanak, csak a romok. Aki nem hiszi, járjon utána, saját szemével is meggyőződhet róla.

Forrás: Ortutay Gyula, Rákóczi két népe. Budapest, é.n.

A SÁNDORFALVI SÓSKÚT LEGENDÁJA

Barangolásaim közben a sors elvezetett egyszer Sándorfalvára is. Gyalog jártam a vándorösvényeket. Mert hát akkoriban autóbusznak még híre-hamva sem volt, még biciklit is alig láttunk.

A falu végén egy egész szekértábor és nagy sokadalom fogadott.

- Vajon mi lehet itt? - tűnődtem magamban. - Lósorozás? Vagy éppenséggel vásár? S miért éppen itt, Sándorfalván?

Ahogy közelebb érek, látom, hogy a szekerek egy gémeskút körül gyülekeznek s minden szekeren nagy hordó domborodik. A kút párkányzatán pedig egy ember áll, és a soros hordóba önti vederral a vizet a kútból.

- Alighanem vízhiány van itt - töprengem magamban. A vidéken valószínűleg kiapadlak a kutak, s az emberek idesereglenek vízért. Ugyanis azon a nyáron nagy szárazság uralkodott minálunk.

Így tűnődtem, találgattam, amíg oda nem értem a sokadalomhoz.

- Jó napot kívánok! Mi történik itten? Miért gyűlt ide ez a sok nép?

- Rögtön látszik, hogy nem ide valósi ember tetszik lenni - mondta válaszképpen egy ősz hajú, halinaruhás máramarosi hegyi lakó. - Hát a sós vizet, a „ropát” merítjük a kútból. Ezzel sózzuk az ételt. Telemerítjük a hordót, s egész évre elég. A só, tetszik tudni, drága, a sósvíz pedig ingyen van. Messziről sereglenek ide az emberek, néha több napi járásra fekvő falvakból. De csak máramarosiak. Mert csak nekik van rá királyi szabadalmuk, kiváltságuk. Ugocsabelieknek például tilos ide jönni.

A dolog kezdett érdekelni.

- Na, és kitől kapták a kiváltságot? - faggattam tovább az atyafit.

- Kitől? Hát magától a királytól. Mátyás királytól.

- Na és miért? - kérdem ismét én, hogy meg ne szakadjon valahogy beszédünk fonala.

- Hát elmondom azt is, ha olyan nagyon tetszik kívánni. A dolog úgy történt, hogy a hatalmas török szultán, Szolimán hadat üzent Mátyásnak. Erre Mátyás a törökök elé vonult, hogy feltartóztassa őket seregével. Egészen a Dunáig nyomult előre. Az átellenes parton már ott táboroztak a törökök.

Sokáig nézett egymással farkasszemet a két ellenséges sereg, de egyikük sem mert átkelni a folyón, nehogy átkelés közben a másik megtámadja.

Végre is a török császár unni kezdte a dolgot s azt üzenté Mátyásnak, hogy állítson ki egy bajnokot, aki majd összeméri erejét az ő bajnokával.

De Mátyás seregében nem volt olyan vitéz, aki ki mert volna állni a török óriás ellen. Elbúsulta magát Mátyás király és futárokat menesztett széjjel az országban, hogy hozzák a táborba, Nándorfehérvár alá a legerősebb embert. A futárok beszáguldottak az egész országot, de sehol sem akadtak megfelelő emberre. Utolsó reménységük Máramaros maradt. Ide vették hát útjukat.

Amint Száldobos felé haladtak, megláttak az út mellett egy legényt, amint szénát rak a szekérre. Odalovagoltak hozzá, hogy megtudakolják, merre vezet az út Sándorfalvára, mert hallották, hogy ott lakik egy roppant erős ember.

- Arra ni! - mondta a legény, megragadván fél kézzel a nyomórúd végét, s azzal mutatta a futároknak az útírányt.

A futároknak elállt a szemük-szájuk. Ilyen erős embert ők még életükben nem láttak. Azonnal lovat adtak alája és megparancsolták neki a király nevében, hogy jöjjön velük a táborba.

A legényt Kinizsi Pálnak hívták.

Ahogy megérkeztek, Mátyás azonnal átüzent a török szultánnak, hogy a vitézi versenyt meg lehet tartani.

Ezután Mátyás és Kinizsi Pál lementek a Dunához, a túlsó oldalon pedig ugyanezt tette a szultán és a török óriás. Mindkét parton ki volt kötve két egyforma csónak.

A verseny feltétele az volt, hogy aki a csónakot messzebbre rúgja el a parttól, az lesz a győztes, s annak serege nyeri meg a csatát.

Elsőnek a török óriás rúgta el a csónakot a parttól. A nagy erővel elrúgott csónak roppant sebességgel szelte a vizet, de csak a folyam közepéig jutott.

Ezután Kinizsi Pál rúgta el a csónakot oly óriási erővel, hogy a csónak nyílsebesen átszelte a Dunát és kiugrott az átellenes partra.

A török szultán elismerte vereségét. Azonnal békét kötött és nagy hadisarcot fizetett Mátyásnak.

Mátyás három napig ünnepelte a győzelmet. Jobbjára Kinizsi Pált ültette az ünnepi lakomán s kijelentette a főurak jelenlétében, hogy bármit kíván a nagyerejű vitéz, minden kívánságát teljesíteni fogja.

Erre Kinizsi Pál szerényen csak ennyit mondott:

- Uram királyom! Nem kell nekem sem arany, sem ezüst. Csak azt kérem felségedtől, hogy jutalmul a sándorfalvi sóskutat adományozza, de nem nekem, hanem édes szülőföldem, Máramaros népének, hogy minden időközön át örökkön-örökké díjtalánul és vámmentesen merítthesse belőle a sósvizet. Mátyás király azonnal megíratta íródeákjával kutyabőr pergamentre a kiváltság-levelei, melyei aztán saját kezűleg írt alá.

Az elmondott legendának érdekessége, hogy bár Kinizsi Pál a hagyomány szerint a Bihar megyei Kinisben született, Máramaros ukrán népe is magáénak vallja a nagy erejű vitézt (különben a nevét itt Kinizsnek mondják, s ilyen nevűek csakugyan vannak Sándorfalván). Olvasóink bizonyára, észrevették azt is, hogy a legendában a Toldi-monda egyes motívumai is fellelhetők (az út mutatása szálfával, a csónak elrúgása) - így a sándorfalvi sóskúthoz fűződő száj-hagyomány érdekes adalékul szolgálhatna a magyar és a kárpátontúli ukrán mondavilág kölcsönhatásainak kutatásához is.

Kárpáti Kalendárium, 1975, Szova Péter

MÁTYÁS KIRÁLY ÉS A KONDÁS

Vót, honniét nem vót, vót eccer egy hetetlen hiét országon, azon is tul, az Óperenciás tengeren is tul, vót egy szegiény kondás. Annak a kondásnak vót egy felesiége. Mindennap hajtotta a nyáját, és csak aziér hajtotta a nyáját, amiér megevett meg megivott. A falu ütet aziér is tartotta. A felesiége otthon egy kis kunyhóba, olyan bogárhátu kunyhóba, se ajtó, se ablak rajta nem vót, csak iéppen ahon bementek.

Na, elment a cigány hajtani a nyáját. Ahogy hajtja befele este a nyáját, tanálkozik egy szegiény rongyos emberrel. Megfogta, magához szoritotta, összeölelgette.

- Jaj, kedves sógorom - azt mondja -, hon jártál te olyan sokáig, hogy én tiéged má riégen nem láttalak?

Niézett rá az az ember, hogy hát honniét ösmeri ütet. Hát össze-vissza vándoroltak.

- Na, gyere csak be - azt mondja - a korcsmába!

A vendéglős meg, az vót a korcsmáros. Be is vitte a vendiéglőbe ükét.

- Vendiéglős ur - azt mondja -, három disznóját őrzöm, adjon egy fiél liter pájinkát! Eljött a kedves sógorom, meg akarom vendiégeskedni ütet.

Ott is a vendiéglős, egy fiél liter pálinkát oda adott az asztalra, na meg osztán beharapni valót. Le is ütek ketten az asztalhoz, fogta a cigány, a cigánykondás, önti a pálinkáját. Hát niézett rá a szegiény ember, hogy hát itt má muszáj meginni, itt má senki nem tudja, hogy ki az a szegiény ember! Felvette a cigánykondásva, megitta. Önti a másikat.

- Igya, kedves sógorom - azt mondja -, hát ecce eljötté nálam vendiégtségbe, hát akko azt mondja, hadd vendiégeskedjelek meg! Igya, egyé, van itt mibül! Kérek én még!

Há, megitták a fiél liter pálinkát. Fogta ü az ostorát, vitte a vendéglőnek.

- Vendiéglős ur - azt mondja -, itt az ostrom, adjon egy fiél liter pájinkát! Hát a sógorom ott ülik magába az asztalnál, nincs mit inni, nincs mit enni. Fogta magát a vendiéglős, még egy fiél liter pájinkát odatette az asztalra.

Azt mondja a cigánykondás:

- Látod, kedves testviérem, milyen jó becsületem van nekem! Mer én - azt mondja - a falu pásztorja vagyok. Reggel hajtom a nyáját, behínak az első házba, adnak meginni, adnak megenni, adnak szalonnát, kenyeret a tarisznyámba, kihajtom a nyáját, egiész nap ott vagyok. Este hazahajtom, behínak, adnak vacsorát, adnak - azt mondja - egy pohár bort, avva hazamegyek, lefekszek. Reggel felkelők, megint csak megyek hajtani a nyáját.

Hát így élek.

De a szegény ember csak hallgatta, hogy a cigány mit beszél. Közben ült három ur az asztalná, azok is elkezdtek dicsekedni.

Akko felállott a szegiény ember és elment a vendéglőshöz, hogy bemutassa magát. Be is mutatkozott neki, hogy kicsoda ü. És az pedig Mátyás király vót. Jaj, rögtön a vendiéglő's nem tudta, hogy hova tegye, mit csináljon. Teritette az asztalt előtte.

Még büszkiébb lett a cigánykondás!

- Látod, kedves testviérem, milyen becsületem van nekem, mer én a falu pásztorja vagyok! Te meg össze-vissza vándorolsz, neked biztos nincs semmi becsületed.

Na, hallgatott a rongyos ember. A három gazdag pedig kezdett dicsekedni az assztal mellett, hogy mi a király. A királynak nincs annyi földje, mint neki van. Az egyik mondta. Mondja a másik: Hát mit - azt mondja -, te a földve büszkiélkedel? Hát van a királynak annyi jószága, ökrei, lovai, mint nekem van? Szántok, vetek, és nagygazda vagyok: A királynak nincsen semmije. Csak annyi, amit bevisznek neki meg kivisznek tüle. Mondja a harmadik: „ Á, ti besziéltek - azt mondja -, én meg úgy gondolom, hogy a királynak nincs olyan sziép felesége, mint nekem.

Hát bizony, mer nem látták még a királynak a feleségit se, de a királyt se.

Na, megittak, úgy, hogy hát riészeg lett a cigánykondás is, és a király is egy kicsit be vót állítva. Átölelte a cigánykondás a királyt, rongyos ruhába, viszi:

- Kedves testviérem, kedves sógorom, én nem hagylak tiéged, hanem gyere nálunk, mer má kiéső" van, s valaki még fűbe tanál ütni, mer te riészeg vagy. Megalszol nálam, és reggel felállsz és elmenc.

Fogta, átölelte a királyt, elvitte magáná. Lássa a király, hogy egy kis ház, bogárhátú kunyhó. Se ágy, se asztal, se egy szíék benne, úgy a sarokba egy kis szalma. A kis szalmán az asszony'ott ülik. A kis szalmán.

- Hallod, feleslegem, fűfetié valamit enni? Eljött a kedves sógorom nálunk vendiégsiégbe.

Hát az asszony ott feküdt a szalmán a sarokba, felállott.

- Föztem egy kis tört paszulyt, meg ott a tengeripogácsa.

Elibek tette a fazikat és a pogácsát. Megtürügette a szoknyája szíélive, nekifogott a cigány, eszik. Mondja a királynak:

- Hát te, sógorom, minek nem esze? Tán utálod?

A király csak niézett ráfele. De bizony nem evett. Kapja a cigány, pofon vágja a királyt.

- Hát egyié - azt mondja -, ne utáld!

De a király nem nyúlt hozzá.

Megint fogja a kézit, még egy pofot odavágott neki.

- Hát esze vagy nem esze?

Hát má muszáj vót a királynak enni. Ha nem is nagyon, de nyalánkozott, mer fiélt, hogy a cigány kipofozza ütet. Amikor elettek, a cigánykondás a felesiéGINEK azt mondja:

- Felesiégem, ágyalj meg! Te - azt mondja - belülrül fekszel, mer nem hiszek a sógoromnak. Mer - azt mondja - hozzád tanál fordulni, ha közepre teszek.

Fogta a felesiégit, belülré tette a fal fele aludni. Ű pedig közepre, a királyt pedig szíélre.

Na, elaludtak. Adott az Isten reggelt, felkött a cigánykondás, megfogta a királyt:

- Gyere, menjünk - azt mondj a -, kedves sógorom, mer nekem muszáj menni hajtani.

El is ment a falu viégire, megkezdde hajtani anyáját, fújja akürtjét. Eresztik a disznót kifele. Az első" házba adtak neki egy darab kenyeret. Kiétfele törte a király va.

- Na, kedves sógorom, te magadnak, én magamnak. Mer te - azt mondja - olyan ember vagy, vándorolni szereti, én meg - azt mondja - a falu pásztorja vagyok, hát nekem muszáj menni.

A király csak hallgatott. De ű eztet feljegyezte, amit a cigány csinált vele, és amit a három ember is dicsekedett a vendiéglébe.

Fogta magát a király, hazament. A cigány kihajtotta a nyáját, estiére megint csak úgy, mint szokás szerint, behajtott, megvacsorázott, hazament. Kérdi a feleségét:

- Nem vót itt a sógorom?

- Hát az ement - azt mondja -, tudja, ki lehetett az! – A felesége mondta.

Telt, múlt az üdó", a király küldött egy üzenetet, hogy a cigánykondás menjen e nálla, és a három ember. Fel is szedődtek. A három ember és a cigánykondás, mennek. Elmennek egy darabig, de a három ember úgy egyeznek, hogy minek hívassa őket a király, mi lehet az, a király hívassa. De a cigány csak iziéget, hogy ütöt a király felakassza. Minek híja ütöt a király? Hát mit csinált ü a királynak?

Na, mikor odaiértek a város viégire, ahon a király lakott, a király pedig ugyanolyan kis kunyhót csináltatott, mint a cigánynak, és megparancsolta, hogy ü estiére hajtsa be a nyáját. Ugyanúgy csak, mint a cigány, abba a rongyos ruhába, amibe tanálkozott a cigányva. És odaiértek a vendiégglőhöz, a cigány ott van. Átölelte a cigányt a király:

- Jaj, kedves sógorom - azt mondja -, riégen nem láttalak, de jó, hogy itt vagy, most mán - azt mondja - én viszlek be a vendiégglíbe! Jól megvendiégeskedlek téged!

De a cigány csak húzza magát - Nem megyek én - azt mondja -, mer engem a király hí. És biztos, - azt mondja -, engem felakaszt. Azt mondja a király neki:

- Ne törődj vele - azt mondja -, hadd verje ott a nyavalya a királyt! Nem szól a neked.

A cigány csak húzza magát, hogy nem megyén és nem megyén. Megint mondja a király neki:

„Ne törődj vele - azt mondja -, gyere, menjünk - azt mondja -, megiszunk, megeszünk valamit. Há má úgyis este van. A király ilyenkor má nem fogad senkit.

Annyira ráverte a cigányt, bementek, kiért egy fiél liter pájinkát, ugyanúgy csak, mint a cigány, beharapni, leültek az asztalhoz. Itassa a cigányt, téteti. A vendiégglősve meg megbesziélte, hogy amennyit csak kiér, annyit adjon neki. Na jó. Mikor riészeg lettek, fevette ü is ugyanúgy, mint a cigány ütöt, a király. Átölelte, és viszi haza. Egy olyan asszonyt tett ü is, mint a cigánykondás a feleségét. Bementek a kis kunyhóba.

- Hallod, feleslegem, főzté valamit?

Hát az az asszony is azt mondja:

- Hát főztem egy kis tört paszulyt meg egy kis pogácsát. Tengeripogácsát.

- Jó lesz az - azt mondja -, eljött a sógorom nálunk vendiégglébe, hadd egyen!

Leültek enni, de a cigány csak törte a fejét, nem tudott aludni, hogy ütöt a király hónap felakassza.

- Egyé, kedves sógorom! - mondja a király neki.

- Dehogyis eszek - azt mondja -, hisz hónap engem a király felakaszt!
- Ne törődj vele - azt mondja -, hadd verje a királyt a nyavalya! Egyé!
Nem evett a cigány, csak visszaadta neki egy pofot. Megint mondja neki:
- Egyé, kedves sógorom!
- Dehogyis eszek - azt mondja -, nem eszek én, mer én má hónap fel leszek akasztva!

Fogja a király, vissza megint neki egy pofot. Ugy, hogy a két pofot visszaadta neki.

- Na, most má, kedves sógorom, te fekszel ide sziélre, az asszon pedig belülre, én pedig közepre. Mer - azt mondja - még hozzá tanálsz fordulni a feleslegemhez.

Na, le is feküdtek, elaludtak, reggelt adott az Isten, elment a király hajtani a nyáját. Ugyanúgy csak, mint a cigány. Kapott egy darab kenyeret, kétfelé törte, és odaadta felit a cigánynak, felit magának.

- Na, kedves sógorom, te vándorlegény vagy, te nem szeretel gazdálkodni, én meg pásztorember vagyok, és megyek hajtani a nyáját, te magadnak, én magamnak.

A király elment hogy hajtani a nyáját, elhajtotta egy darabig, odaadta a kondásnak az ostorját, a kürtjét, és ü visszafordult, egy kerten lement, és hazament, felöltözött királyi ruhába. Várja a három embert. Bement a három ember. Behivatta az egyiket.

- Na, te akkor és akkor ezt dicsekedted, hogy neked nagyobb birtokod van, több földed van, mint a királynak.

Elvette tülle a földet, olyan szegiénynek tette, mint csak a cigány vót, meg attul is szegiényebbnek.

- Na, te dicsekedtiél - azt mondja a másiknak -, hogy neked ennyi és ennyi lovad van, ennyi és ennyi ökröd van, netán, gazdálkodj te is a kiét kezéd vei, ne szántsál, ne vessiél, gazdálkodj a kiét kezéd ve és azután iéljiél. Na, te pedig, a harmadik! Te dicsekedtiél akkor és akkor, hogy neked szebb felesiéged van, mint nekem. Hát itt az én felesiégem, hát mutasd be te a tiedet!

- Meghiszem - azt mondja az az ember -, hogy szép a magáé is, de mindenkinek a magáé szép. Király atyám, evvel többet tudok, mint maga! Mer ha maga szereti a felesiégit, én is szeretem, és nekem az enyim sziép.

- Na, ezir a szóiér eridj haza, és az egyik embertü, hogy te szereted a felesiégedet, vedd el a birtokságot, és éljél, és lakjál a feleségedvei!

Hivassa a cigányt.

- Na, te cigány! Hát tudod te, ki vót az a király, akit te megvendiégeskedtiél ott és ott a vendiégölöbe?

- Há honnén tudnám én, király atyám? Ne tessék engem bántani, ne tessék engem felakasztani!

- Az én vótam, te cigány!

- Jaj, király atyám, hát ha én eztet tudnám, hát én térdre állnék maga előtt!

- Hát te cigány, akkor mér nem állsz térdre?

- Hát most is térgyen állok király atyám, ne tessék engemet felakasztani!
- Na, hallgass ide, te cigány! Az este én neked visszaadtam áztat, amit te adta nekem. A pofokat, a törtpaszulyt, én vótam - azt mondja - az a szegény ember. Ahogy te énvelem tettél. így én teveled. Na, most itt adok neked egy papirt, és odaadod a vendiéglősnek, ha hazamensz. Csak add oda, és majd a vendiéglő's tudja, hogy mit kell csinálni.
- Jól van, király atyám. Akkor nem tetszik engemet felakasztani?
- Nem.

Fogta a cigány azt a papirt, kalapjához tette, és elindult, elment, mendegélt. Na, dehát a cigány részeges vót. Bement egy legközelebb faluba a vendéglőbe, és megmutatta a vendiéglősnek azt a papirt.

- " Tessék má elolvasni! - Mer a cigány nem tudott irni-olvasni. - Mi van ebbe a papirba beleírva?

Elolvasta a vendiéglős.

- Jaj, hát ebbe az van azt mondja, hogy inni adjak neked és enni adjak neked.

Fogta a vendiéglős, a papirt a zsebibe tette. A cigány egyet ivott, jóllakott, elindult hazafele. Riészegen. Az a vendéglős pedig elment ahhoz a vendiéglőshöz, és odaadta neki a papirt. Az a vendiéglős pedig megfogta magát, a király azt írta bele, hogy hagyja a cigánynak a vendiéglőt, ahogy áll, és menjen ünáll, csináltat neki olyan vendiéglőt, hogy mint csak az üvé. És a cigánynak mindent hagyjon ott. Fogta magát az a vendiéglős, azt a vendiéglőt is elvette, az a vendiéglő's pedig, ahon a cigány ivott-evett a királyva, elment a királyná.

Telt-múlt az üdó", majd a vendiéglős megmondta a királynak, hogy mi lett a vendiéglőjével, hogy nem a cigány vette el, hanem egy másik vendiéglős. Erre a király felötözött rongyos ruhába, és elment ahhoz a vendiéglőshöz. Elvette azt a vendiéglőt, ami vót neki, és összezsárolta a cigánynak, hogy legyen két vendiéglője, és éljen, míg csak bír. Egyen, igyon, és mai nap is él, ha meg nem hót a cigány.

Beregújfalu, 1989. december

Forrás: Tüzoltó Nagymadár. Beregújfalui népmesék és mondák (Penckófer Punykó Mária gyűjtése), 1995, 66-72. old.

MÁTYÁS KIRÁLY MEG A SZÉKELY EMBER LÁNYA

Mátyás királynak, amikor még legényember volt, volt egy hű szolgája. Gondolt egyszer valamit a király, s azt mondta ennek a hű emberének:

- Van kint az országút mellett egy kő. Menj ki az országútra, állj a kő mellé. És minden ember, aki csak az országúton elmegy, kerítsd oda, hogy azt a követ nyúzza meg. Ez a király parancsolata, ez a király akarata! Jutalmat ad érte!

Így akarja kipróbálni a népe eszét!

Kimegy a hű szolga, s odaáll a kőhöz. S mondja a parancsot. Azzal s a jutalom ígérettel sok embert odakerített, de megannyi a vállát húzogatta.. S mind csak azt mondta:

- Ugyan már! Hogy nyúzzunk meg egy követ?

Volt, aki próbálta, volt, aki meg sem próbálta.

Egyszer egy székely ember is ment arra a lányával. Azt is odakerítette a szolga, hogy segítsen azoknak, akik épp próbálták volna a nyúzást. Egyszer csak azt mondja a lányocska, ahogy a többiek ott nyúlkalódnak s tanakodnak:

- Apám, menjen fel kend Budára Mátyás királyhoz és mondja meg neki, hogy vétesse előbb a kőnek a vérit, akkor majd megnyúzzuk!

Ránézett a székely ember a lányára, s bólintott. S ment egyenesen Budára, Mátyás királyhoz.

Azt mondja Mátyás király a székely embernek, feleletül a kérésre:

- Hát te honnan tanultad ezt, te székely ember, hogy én előbb vérét vétessem a kőnek? Furfangos ember vagy te!

A székely ember nem akart más tudásával díszlegni, még a lányáéval sem. Elmondta szépen, hogy van egy lányocskája, annak a fejéből való ez a gondolat. Mátyás király nézett egyet. De tetszett neki az egyenes szó. Adott a székely embernek egy csomó pénzt, meg két szem diót. S azt mondta neki:

- Vidd el ezt a lányodnak. Ültesse el őket, de olyan földbe, hogy fa nélkül megnőjenek. Akkor jöjjön fel hozzám. Mert jutalmul talán feleségül is veszem!

A székely ember, mit tehetett, hazavitte a két diót, s odaadta a lányának. Azt mondta neki:

- No, most neked is adott Mátyás király bajt eleget!

A lányocska azonban csak mosolygott. Egyszeribe föltörte, s megette a két diót.

És csak várt. Mátyás király is várt. De most már csak a lány válaszát várta, nem a kő megnyúzását. Amellől hű szolgáját is visszarendelte.

Egy idő múlva azt mondja a lány az apjának:

- No, most már menjen fel apám Mátyás királyhoz. Mondja meg neki, hogy már kifejlődtek a diók.

A lány két kis keblecskéje volt az. A székely ember fölment most is szépen Budára, megvitte Mátyás királynak az üzenetet. Mátyás király meghallgatta az üzenetet. Gondolkodott, s adott a székelyembernek két szál

kendert. S ő meg, Mátyás király, azt az üzenetet küldte a székely lánykának, hogy abból a két szál kenderből, s nem többől, csináljon főkötőt a király rezidenciának. S adott most is a székely embernek egy csomó pénzt.

A székely ember azt a két szál kendert szomorúan vitte haza a lányának hogy csinál abból főkötőt? Mondta is a lányának:

- Most adott csak a király bajt neked!

S szóról szóra elmondta a király parancsát. De a lány látott az udvaron két szál forgácsot. Felvette, s azt mondta az apjának:

- Vigye fel kend ezt Mátyás királynak, és mondja meg neki, hogy csináljon ebből a két forgácsból szövőszéket, csöllőt, vetélő fát. Akkor majd én is csinállok rajta főkötőt, abból a két szál kenderből, amennyi kell.

A székely ember ismét megjárta Budát. Mátyás király most azt felelte:

- Mondd meg a lányodnak, hogy tele van a padlásom lukas korsóval. Ha azt mind befoldja, herceget kap férjül!

Visszaüzent erre a székely ember lánya, hogy ő szívesen megfoldja a korsókat, csak a visszájukról. A király fordítottassa ki előbb a korsókat, mert színéről semmit sem lehet szépen megfoldani. Mátyás király erre azt üzent neki, a székely emberrel, annak a jó eszű kislánynak:

- Mondd meg a lányodnak, hogy ha igazán olyan nagyon okos, akkor jöjjön föl ő is Budára hozzám, de úgy, hogy se az úton, se az útfélen, se öltözve, se öltözetlen. Ha olyan okos is, mint okos, én magam veszem feleségül. Hozzon ajándékot is, mégpedig úgy, hogy mégse hozzon, amikor pedig belép, köszönjön is, ne is!

- No most már tetézve adott bajt neked a király! - mondta otthon a szegény székely.

De a lány egyszeribe fogott egy verebet, szitába tette: az lesz az ajándék. Volt az apjának egy nagy hálója, ruhaként azt vette föl. Volt az apjának egy szamara, annak megfogta a farkát, elindította maga előtt, s ment a nyomán. Így nem az ország útján ment, hanem a szamar nyomán. Amikor odaért a királyhoz, épp csak meghajtotta magát, de nem szólt, vagyis köszönt is, nem is. Ruha helyett hálóba volt, vagyis föl is volt öltözve, nem is. Elővette a szitát, megmutatta a verebet. Az persze rögtön elrepült. Vagyis volt ajándék, mégse lett. Mivel pedig nemcsak okos volt, hanem dolgos is, meg szép is, Mátyás király rögtön fölkelt a trónusáról, egyszeribe megcsókolta, kezét fogott vele, megmátkásodtak. Meglett a nagy bál, olyan bál volt, hogy a Duna vize egyszer s akkor váltott volt borrá, mikor Mátyás királynak lakodalma volt.

Nagyon jól éltek egy darabig, míg új házasságok voltak! De egyszer nagy sokadalom lett a városban. Nagy vásár Budán! Amint a szekerek összegyűróztak, egy szegény embernek a kancája lefeküdt, és csikót ellett, de egy más embernek a szekere alatt. Mikor szegény ember meglátta, hogy kancája megcsikózott, ki akarta húzni a másik szekér alól, ami előtt nem is voltak lovak. De az az ember, akié a szekér volt, nem engedte: azt mondta, hogy a csikót az ő

szekere csikózta! Felpanaszolták végül a királynak is a dolgot. De bizony azt mondta Mátyás király is, hogy azé a csikó, akinek a szekere alatt találták.

Nagyon megbúsulta szegény kárvallott ember magát. No de, ahogy kijönnek a törvényházból, mit hall? Azt, hogy a királyné még okosabb, mint az ura. Elhatározta, hogy bemegy a királynéhoz, s attól kér tanácsot, sőt igazságot. Be is ment rögtön Mátyás király feleségéhez, s elpanaszolta neki a baját. Azt mondja neki a királyné, a hajdani okos székely lányka:

- Ó, te szegény ember! Látszik, hogy szegény ember vagy! No de én segítek rajtad! Menj el, és szerezz egy hálót és egy evezőt, olyant, amivel a vízben szokás halászni s evezni. Menj ki a mezőre, és ott a homokban csapkodj az evezővel, mintha a halat kergetnéd a háló felé, a hálóval pedig csinálj úgy, mintha halásznál.

Úgy is tett a szegény ember. És a király arra járt, meglátta. Rögtön behívatta, hogy micsoda számár ember kend, hogy a homokban halat keres! Mondja rá a szegény ember azt, amire a királyné tanította:

- Bizony, nincs ott hal! De a szekér aljának sincsen csikója!

- Hej, te szerencsétlen ember, tudom, hogy a feleségem tanácsolta neked ezt! No, neked ez nem baj, neked visszarendelem a csikódat. De a számadásnak nincs vége a megszégyenítésemért!

A király úgy megharagudott, hogy a felesége ilyen tanácsot adott a szegény embernek, hogy rögtön bement a feleségéhez, ráripakodott, hogy eltakarodjék azonnal a házból, a nap meg ne süsse többet! Azt mondta erre az asszony, ismerve ura hirtelen természetét:

- Nem bánom, elmegyek, akár tüstént, csak engedd meg, hogy amit legjobban szeretek s kedvelek, azt elvihessem magammal!

Azt mondta erre a király:

- Azt jó szívvel megengedem.

Még aznap elköltözött az asszony egy kis házba, amelynek még üveg sem volt az ablakán, csak hártya. Tudta, hogy az urának olyan szokása van, hogy ha este lefekszik a paplanos ágyba, rögtön igen mélyen elalszik. Hát, hogy este lett, négy emberrel odament, a paplannak négy szegét megfogatta, és elvitette a királyt is oda, ahová ő költözött, abba a hártyás ablakú házba. Amikor Mátyás király másnap megébredett, és látja, hogy alig lát ki az ablakon, azt mondja:

- Mi az? Hol vagyok? Ki merte ezt tenni velem?

Azt mondja csendesén a királyné:

- Megengedted, hogy elvigyem magammal, amit legjobban szeretek; hát elhoztam magammal!

Erre megcsókolták egymást, és bár máig se haltak volna meg!

Forrás: Illyés Gyula - Hetvenhét magyar népmese.

MÁTYÁS KIRÁLY ÉS A VARGA

Buda várában élt egyszer egy szegény varga. Elhatározta, hogy varr egy szép, parádés csizmát s elviszi a királynak ajándékba. Mikor a csizma elkészült, a karjára vette és megindult vele a várba.

A vár kapujában útját állottá az őr:

- Hova, hova, szegény varga?
- Mátyás király elibe. Ezt a pár csizmát viszem neki ajándékba.
- Beeresztelek én, de csak egy feltétellel - mondta az őr.
- Mit kívánsz?
- Csak azt, hogy mit a csizmaért kapsz, a felét nekem adod.

Mit tehetett a varga, megígérte s ment tovább. De a király szobája előtt megint találkozott egy őrral. Az is megállította, s akárcsak a másik őr, a felét kérte annak, mit a varga a csizmaért kap. A varga neki is megajánlotta.

Végre bejutott a varga a királyhoz, s odaadta neki a csizmát. Mátyás király mindjárt felpróbálta. Hát a csizma úgy állott a lábán, mintha ráfestették volna.

- Mivel ajándékozzalak meg ezért a szép csizmaért? - kérdezte.

- Ha meg nem sértem, felséges királyatyám, száz bot ütést adjon nekem ajándékba.

A király nem akart hinni a fülének:

- Száz botot kérsz ezért a gyönyörű csizmaért?
- Én azt - mondta a varga.
- Megkaphatod - vont vállat a király.

Szólt az udvarmesternek, az meg a szolgáknak. A szolgák hozták a derest, aztán jött a négy hajdú:

- No öreg, feküdj le - mondták a vargának.

- Nem engem illet a száz bot, felséges királyatyám - szólalt meg a varga - hanem azt a két őrt, kik ide bebocsátottak, mivelhogy azok felét-felét elkérték annak, mit a csizmaért kapok ajándékba. Megígértem nekik, nem rövidíthetem meg őket.

A hajdúk gyorsan deresre húzták a két őrt. A varga pedig kapott egy szakajtó aranyat a királytól.

*Forrás: Hét csillag. Minden napra egy mese
óvodásoknak és kisiskolásoknak, 1993, 220-221. old.*

MÁTYÁS KIRÁLY MEG AZ IGAZMONDÓ JUHÁSZ

Elment a burkus király Mátyás királyhoz. Mint pajtások köszöntötték egymást. Mondja a burkus király:

- Azt hallottam, hogy magának aranyszőrű báránya van.

- Igaz - mondja Mátyás -, van nekem a juhaim közt egy aranyszőrű bárányom, meg van egy juhászom, hogy az még sosem hazudott.

Mondja a burkus király:

- Én megmutatom, hogy fog hazudni!

- De - mondja Mátyás király - nem hazudik ez, olyan nincs!

- De én megmutatom, hogy hazudik, mert én megcsalom, de úgy, hogy muszáj, hogy hazudjon.

- Fogadok akármibe, hogy nem hazudik - mondja Mátyás király. - Fele országomat odaadom.

- Én is odaadom fele országomat, ha nem hazudik - mondja a burkus király. Jó, kezét fognak. Avval jó éjszakát mond a burkus király, s megy haza a szállására. Ott felöltözött a burkus király közönséges parasztgúnyába, s indult ki rögtön a tanyára a juhászhoz.

Köszönti a juhászt, az visszaköszönti:

- Isten hozta, király uram!

- Honnét ismeresz te engemet, hogy én király vagyok?

- Megismerem én a szaván, hogy maga király - mondja a juhász.

Azt mondja a burkus király:

- Adok én neked sok pénzt, ráadásul hat lovat meg hintót, csak add nekem az aranyszőrű bárányt.

- Jaj - mondja a juhász -, a világért se adnám, mert felakasztana Mátyás király.

Még több pénzt ígért neki a burkus király. De nem, a juhász nem állt kötélnek.

Hazamegy nagy búsan a király a szállására, és csak búsul és búsul. Ott volt a leánya is.

- Ne búsuljon - mondja a leány -, mert elmegyek én ahhoz a juhászhoz egy csomó színarannyal; én majd megcsalom.

Vitt egy ládácska színaranyat a lány és egy üveg bort, jó mézesen, hogy a juhászt megcsalja. De azt mondja neki a juhász, hogy neki nem szűkös a pénz! Mátyás király meg felakasztja, ha megtudja, hogy hova lett az aranyszőrű bárány.

Addig-addig beszélt a leány, addig incselkedett, hogy végül megitták a bort is. De a leánynak kellett először innia belőle. Látni akarta a juhász, nem tett-e valami altatót beléje. Nem. A bortól olyan kedve kerekedett aztán a juhásznak, hogy utoljára azt mondja: odaadja a bárányt, ha a leány hozzá megy rögtön feleségül. Pénz neki nem kell, mert pénze van elég. Sokat szabódott a leány, de végül mégis beleegyezett. Azt mondja aztán a leány a juhásznak:

- Nyúzd meg a bárányt; a húst edd meg, nekem a húsa nem kell, csak a bőre.

Megnyúzta a juhász. Hazavitte a leány nagy örömmel az apjának az aranyszőrű báránynak a bőrét. No, de örvendezett az apja, hogy a leány megtudta csalni a juhászt.

Eljött a reggel, búszult erősen a juhász, hogy mit mondjon ő most Mátyás királynak, hogy ne tudja meg, hogy az aranyszőrű bárány elveszett. Indult a kastélyba, és útközben elpróbálta, hogyan is fog hazudni, ha a király elé kerül.

Beszúrta botját egy egérlyukba, a kalapját rátette a botra. Elhátrált aztán tőle, meg feléje ment, köszöntötte király uramnak. Mondta a király nevében:

- Mi újság a tanyán?

Mondta erre ő, a maga nevében:

- Ott biz' nincs más, csak az, hogy az aranyszőrű bárány elveszett; a farkas megette!

Mikor kimondta, megijedt.

- Hazudsz, mert akkor a többit is megette volna!

Avval kivette a botját, és ment tovább a királya felé. Ismét talált egy egérlyukat, ismét beletette a pálcáját, reá a kalapját, és köszöntötte király uramnak a botot.

- Mi hír a tanyán?

- Nincs egyéb, csak az aranyszőrű bárány bedöglött a kútba.

- Hazudsz - vélte hallani a király hangját -, mert a többi is beledöglött volna!

Ismét kivette a pálcáját, és ment tovább a kastély felé. Harmadszor is talált egy egérlyukat, beletette a pálcáját, reá a kalapját, és köszöntötte király uramnak a botot.

- Mi újság a tanyán?

- Ellopták az aranyszőrű bárányt.

- Hazudsz - mondta a király -, mert akkor a többit is ellopták volna. Kivette most a pálcáját, és ment tovább Mátyás király palotájába. A burkus király is ott ült a leányával az asztalnál. Bemegy a juhász, és köszönti a két királyt és a leányt is. A bort már oda is vitte volt a burkus király, és most várták mind, hogy hazudik-e a juhász. Mert ha hazudott volna, akkor Mátyás király a fogadással elvesztette volna a fele királyságát.

- Mi újság a tanyán?

- Nincs semmi egyéb, mint hogy az aranyszőrű bárányt egy szép fekete bárányra elcseréltem.

Nagy volt Mátyás király öröme.

- Hát hozd bé' a bárányt! - mondja a juhásznak.

De azt mondja a juhász:

- Ott ül középhelyt a két király közt.

- Éljen! - mondja Mátyás király a juhásznak. - Nem hazudtál! Ezért neked adom a burkus királynak a fél országát, amit tőle elnyertem.

- No - mondja a burkus király -, én is odaadom a leányomat, úgyis megszerették egymást.

És így lett a juhászból burkus király.

Forrás: Illyés Gyula - Hetvenhét magyar népmese

MÁTYÁS KIRÁLY ÉS A NÉPNYÚZÓ BÍRÓ

Azt mindig mondták. hogy: meghalt Mátyás király, oda az igazság! Ugye mert hogy nem tudta ott a budai várba, hogy veszekednek az emberek, oszt akkor legyűtt falura, oszt már megnézte, hogy a falu emberei hogy viselkednek a népekkel szemben. A községbe.

Hát oszt akkor egyszer a bírónak hordták be a fát, oszt akkor ű meg leült egy padra. Oszt akkor odamentek, aszongya:

- Te nagyorrú, te is menjél, osztán hordjad azt a fát!

Oszt akkor először nem ment, oszt akkor ráhúzott. A bíró embere ráhúzott vagy kettőt-hármat. Akkor muszáj vót elmennyi neki. Oszt elment Mátyás király, oszt ráírta, hogy: Mátyás - a fára. Ráírta, hogy: Mátyás. Ráírt három fára. Akkor berakta ű is a fát. Mer muszáj vót neki rakni, mer ott se akarta más rakni, oszt ott is ráhúztak, ráüttek, hogy:

- Te lusta, te nagyorrú, nagyorrú paraszt, rakjad má azt a fát!

Akkor oszt utána összehívatta úgy a falu embereit, na akkor oszt no kérdezték a bírót először:

- No. hogy viselkednek az emberek? Akarnak-e dolgozni, meg hát nincsenek-e elnyomva, a szegény ember?

S mondta:

-Jól megy minden a faluba. jól megy minden!

- Jól? - aszongya.

-Jól.

- No gyerünk csak! - aszongya.

Akkor elmentek, ugye a fát, amit összeraktak:

- No, csak hányjátok szét ezt a fát! Én másképp hallottam - aszongya. -
Úgy, hogy a bíró ráhúzat, aki nem dolgozik hiába, bíró úr!

Nagyot nézet oszt a bíró. De széthánták a fát. oszt akkor keresték a fát, oszt rá vót írva, hogy: „Mátyás”.

- Na - aszongya -, én vótam az a nagyorrú paraszt, aki ezt a fát ide berakta!

A bírót oszt akkor elítélte Mátyás király.

*Magyar Zoltán. A herencsényi mesemondó –
Balassi Kiadó, Budapest – 2004.*

MÁTYÁS KIRÁLY MEG A CINKOTAI KÁNTOR

A cinkotai kántor a kocsmában iddogált, mikor Mátyás király bement, s a kántor mellé telepedett. Azt mondta, ő Mátyás király íródeákja, rendelt is mindjárt tíz icce bort. A kocsmárosné akart is, nem is hozni neki, gondba esett, hogy a fiatal deák ki tudja-e fizetni. Azt mondja Mátyás:

- Hozza csak nyugodtan, van sárga csikó! - Már hogy van neki aranya.

Két szál cigány épp arra vetődött, rázendítettek a muzsikára. Ittak mindnyájan, jókedvük lett. Mátyás elhívta táncolni a szép kocsmárosnét. Tánc közben mondta neki, hogy ha majd fizetni kell, azt mondja, elveszett a sárga csikó, de ezt csak képleg mondja.

Tánc után, hogy most már fizetne, keresi a deák a sárga csikót, nincs sehol. Biztos tánc közben vesztette el, mondják, s kezdik négykézláb keresni, még a kántor is, de nincs sehol. Na, mondja erre a szép kocsmárosné:

- Itt marad a deák zálogba!

„Ments isten!” - gondolta a kántor. Szerette a szép kocsmárosnét, s féltette a deáktól. Kitalálta, hogy hazamegy pénzért. Csakhogy a kántornak otthon sem volt pénze, s az apja mentéjét zálogosította el.

Mátyás király, látva a kántor nagylelkűségét, azt mondta neki, hogy ő a király legkedvesebb embere, feltétlen látogassa meg. A kántorné meg szidta, hogy nem volt elég a mente, most még az út is fel Budára! De a kántor nem engedett, a kántornénak is menni kellett véle.

- Nagy ember az - magyarázta a kántor -, őt szereti a király legjobban!

A palotában egy katona várta őket, vezette Mátyás király szobájába. A király az elzálogosított mentét vette magára, s a kántor meg a kántorné csak nézték, hogy kerül Budára, a deákra a mente.

De a katona máris egy másik szobába vitte őket, itt már a királyon a saját mentéje volt, teli arannyal, gyönggyel, ott ült a trónusán, grófok, bárók, hercegek álltak körülötte. Akkor már a kántorné is tudta, kihez jöttek valójában. A király felállt, és az ő drága mentéjét akasztotta a kántor nyakába.

- Ez a nagylelkű ember még az apja mentéjét is zálogba csapta értem!

Biztatta, kérjen tőle, amit akar.

- Aranyat, ezüstöt kérj! - súgta a kántorné, de a kántor, italos ember lévén, csak azt kérte, hogy Cinkotán kétszer akkora legyen az icce, mint máshol.

Mátyás király nevetve ígérte meg neki, megvendégelte, s útnak bocsátotta őket.

A kántorné még kint is duruzsolt, hogy mért nem kért aranyat, ezüstöt, csak mikor kikutatta a mentét, hallgatott el. Mert teli volt minden zsebe arannyal.

*Forrás: szerk. Dömötör Ákos. Fótonfót király –
Móra Ferenc Könyvkiad, Budapest – 1985.*

MÁTYÁS KIRÁLY MEG A JUHÁSZ

Egyszer, amikor Mátyás király az országot járta, ráesteledett, és egy juhásznál éjszakázott. A juhász éppen birkapaprikást főzött, meghívta a

vendégét is, mert nem tudta, hogy az maga a király. Mikor esznek, egyszer csak a király bicskájára egy olyan darab hús akadt, ami nem kellett neki, aztán visszalökte a bográcsba. Erre a juhász fogta magát, a kése nyelével egy nagyot csapott a király kezére.

- Tanuljon meg becsületesen enni! - azt mondja.

Megették a paprikást. Reggel köszöni a király a szállást meg a vacsorát, és azt mondja a juhásznak, hogy látogassa meg őt Budán, mert ő ott varga a királynál.

- Olyan pár bocskort szabok kendnek - azt mondja -, hogy haláláig eltart.

Mikor hazaért, mindenkinek mondta, hogy ha jön egy juhász, igazítsák hozzá.

Nemsokára el is jött a juhász. Kérdezi a palota kapujában az öröket, hol van a Mátyás király vargája. Azok aztán vezetik is mindjárt a királyhoz. Csak bámult a juhász, mikor látta a szebbnél szebb szobákat, hát még mikor látta az ő ismerősét a fényes urak közt.

A király szépen fogta a juhászt, mindjárt hívta ebédelni, de lelkére kötötte, hogy ezeket az urakat is tanítsa meg enni, mint ahogy őt.

Leültek az ebédhez, hát az egyik úr mindjárt visszalöki a késéről a tálba, amit kivett. A juhász meg a kés nyelével egy jót rácsapott a kezére.

- Tanuljon meg az úr emberségesen enni!

Az urak mindjárt előrántják a kardjukat, hogy összevagdossák a juhászt, de a király azt mondja:

- Hagyjátok csak, engem is így tanított meg emberségesen enni.

No, mikor vége van az ebédnek, így szól hozzá a király:

- Mutassa meg kend ezeknek az uraknak, hogy szokott a juhász nézni a birkái után!

A juhász mindjárt rátámaszkodik a botjára, aztán néz. Azt mondja a király az uraknak:

- Próbáljuk ki, mennyit bír el ez a juhász! - Azzal fogja a drága szép köpenyét, és ráteríti a juhászra. Int az uraknak, hogy ők is csinálják utána.

Mikor már mind ráterítette a köpenyét, azt mondja a király:

- Gazember az, aki ennek a juhásznak nem ad tíz aranyat a saját köpenyéért.

Nem nagyon tetszett az uraknak, de mindegyik, aki levette a köpenyét, adott neki tíz aranyat. Alig fért bele a juhász szűre ujjába.

- No - azt mondja a király -, most már mehet, földi, olyan bocskort varrtam kendnek, hogy haláláig eltart.

*Forrás: Legeltetés a három sárkány pusztáján - Móra Ferenc Könyvkiadó,
Budapest – 1984, szerk. Tóth Béla.*

HOGYAN AJÁNDÉKOZOTT MÁTYÁS KIRÁLY?

Egy szegény ember talált egy nagyon nagy tököt. Elvitte Mátyás királynak, odaadta ajándékba. A király meg pénzt adott a szegény embernek, annyit, hogy két ökröt vehetett rajta. Így aztán négy ökrön szánthatott, mert azelőtt is volt kettő.

A szomszédja, a gazdag ember kérdezte, hol vette azt a két ökröt. A szegény ember elmondta, hogy így meg így, talált egy nagy tököt, aztán Mátyás királynak adta ajándékba.

- Na, jól van, majd viszek én is valamit.

Volt neki egy szép csikója, odaadta a királynak ajándékba. Nézi Mátyás a szép csikót, egyszer azt mondja:

- Ez már csakugyan szép csikó, ilyet még magam sem láttam!

Odavezeti a gazdag embert a tökhöz, hogy hát ő látott-e már ilyen nagy tököt.

- Na, már ilyent még magam sem láttam!

- Na, legyen a magáé azért a csikóért!

Mert Mátyás király tudta, hogy a gazdag ember nincs rászorulva a pénzre. Azt a tököt adta neki, amit a szegény embertől kapott. Ilyen igazságos volt!

*Forrás: Legeltetés a három sárkány pusztáján –
Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest – 1984
szerk. Tóth Béla*

DENIKŐ

Denikő amazon várat akart építeni a Szinatiria hegy meredek fokán, ott az Ung folyó szűk völgyében. A várépítéshez felhajtotta a vidék népét. Nem kegyelmezett sem az elaggott férfiaknak, sem a gyöngye gyermekeknek, de még az áldott állapotú asszonyoknak sem: mindnyájan szakadásig hordták föl a csúcsra a fát, követ, meszet, sőt, jaj, még az anyatejet is, hogy a habarcs tartós legyen ám. Mikor aztán sok átokszóval és még több verejtéssel elkészült a vár, nem volt ott nyugta s biztonsága sem a bennlakónak, sem az arra menőnek, mert Denikő pogány módra sanyargatta, zsarolta, kínozza őket. Arra vetődött álruhában az igazságos Mátyás és megismervén Denikő istentelenkedéseit a meggyötört nép keserves panaszából, azt mondta:

– Szedjétek össze minden lovat, tehenet, disznót, kutyát, libát és kősebek csengőt a nyakukra, de meg égő rőzsét is erősítsetek a hátukra. Csapjatok ti magatok is nagy zajongást és hajtsátok át a folyón az állatokat a vár felé. A többit majd meglátjuk.

Sötét éjjel volt, midőn Denikő fönn a várban meghallotta a rémes hangzavart, homályosan meglátta a közeledő tömeget: azt hitte, rengeteg hadsereg vonul vára ellen. Összeszedte hát töméntelen kincsét-aranyát, azt a vár kútjába dobatta, lovának patkóit megtévesztés céljából gyorsan hátrafelé patkoltatta és az erdőn keresztül a Tisza síkja irányába vágatott el. De Mátyás király is résen volt és utána ment! Megindult a vad hajsza és végre Záhony körül utolérte Denikőt.

– No, most elveszed jutalmad sok szörnyű tettedért, te pogány leányzó! –dörgött feléje Mátyás hangja.

– Tudom, ki vagy – fordult hátra a lován Denikő. – Mátyás királynak nem válnék dicsőségére, ha viaskodásban egy nőt leteperne. És aztán nézz rám... szebb vagyok, mint a tündérek királynője... végy feleségül és csak akkor ismered meg majd király létedre is, mi a gazdagság, gyönyör és boldogság.

– Ne folytasd, boszorkány! Nem viaskodok veled, hanem megbüntetlek. Nem veszek feleségül, mert a sátán lánya vagy. Oda eredj, hozzá. Nesze!...

És hatalmas kardjának egy sújtására Denikő szép feje elvált hattyúnyakától, s porba hullott. De nem maradt a földön, hanem kilencvenkilenc lépést ugrott ide-oda, századik lépésre pedig vércsevisongással gurult be a Tiszába. Azóta olyan zavaros annak vize.

A SÁNDORFALVI SÓSKÚT LEGENDÁJA

A hatalmas török szultán, Szolimán hadat üzent Mátyás királynak. Erre Mátyás a török elé vonult, hogy feltartóztassa őket seregével. Egészen a Dunáig nyomult előre. Az átellenes parton már ott táboroztak a törökök.

Sokáig nézett egymással farkasszemet a két ellenséges sereg, de egyikük sem mert átkelni a folyón, nehogy átkelés közben a másik megtámadja.

Végre is a török császár unni kezdte a dolgot, s azt üzenté Mátyásnak, hogy állítson ki egy bajnokot, aki majd összeméri erejét az ő bajnokával.

De Mátyás seregében nem volt olyan vitéz, aki ki mert volna állni a török óriás ellen. Elbúsulta magát Mátyás, és futárokat menesztett széjjel az országban, hogy hozzák a táborba, Nándorfehérvár alá a legerősebb embert. A futárok beszáguldották az egész országot, de sehol sem akadtak megfelelő emberre. Utolsó reménységük Máramaros maradt. Ide vették hát útjukat.

Amint Száldobos felé haladtak, megláttak az út mellett egy legényt, amint szénát rak a szekérre. Odalovagoltak hozzá, hogy megtudakolják, merre vezet az út Sándorfalvára, mert hallották, hogy ott lakik egy roppant erős ember.

– Arra ni! – mondta a legény, megragadván fél kézzel a nyomórúd végét, s azzal mutatta a futároknak az útírányt.

A futároknak elállt a szemük-szájuk. Ilyen erős embert ők még életükben nem láttak. Azonnal lovat adtak alája, és megparancsolták neki a király nevében, hogy jöjjön velük a táborba.

A legényt Kinizsi Pálnak hívták.

Ahogy megérkeztek, Mátyás azonnal átüzent a török szultánnak, hogy a vitézi versenyt meg lehet tartani.

Ezután Mátyás és Kinizsi Pál lementek a Dunához, a túlsó oldalon pedig ugyanezt tette a szultán és a török óriás. Mindkét parton ki volt kötve két egyforma csónak.

A verseny feltétele az volt, hogy aki a csónakot messzebbre rúgja el a parttól, az lesz a győztes, s annak serege nyeri meg a csatát.

Elsőnek a török óriás rúgta el a csónakot a parttól. A nagy erővel elrúgott csónak roppant sebességgel szelte a vizet, de csak a folyam közepéig jutott.

Ezután Kinizsi Pál rúgta el a csónakot oly óriási erővel, hogy a csónak nyílsebesen átszelte a Dunát és kiugrott az átellenes partra.

A török szultán elismerte a vereséget. Azonnal békét kötött és nagy hadisarcot fizetett Mátyásnak.

Mátyás három napig ünnepelte a győzelmet. Jobbjára Kinizsi Pált ültette az ünnepi lakomán, s kijelentette a főurak jelenlétében, hogy bármit kíván a nagyerejű vitéz, minden kívánságát teljesíteni fogja.

Erre Kinizsi Pál szerényen csak ennyit mondott:

– Uram királyom! Nem kell nekem sem arany, sem ezüst. Csak azt kérem felségedtől, hogy jutalmul a sándorfalvi sóskutat adományozza, de nem nekem, hanem édes szülőföldem, Máramaros népének, hogy minden időközön át örökkön-örökké díjtalánul és vámmentesen meríthesse belőle a sósvizet.

Mátyás király azonnal megíratta íródeákjával kutyabőr-pergamentre a kiváltságlevelet, melyet aztán sajátkezűleg írt alá.

A sándorfalviak és utódaik még azóta is ingyen hordják a sóskútból a vizet.

MÁTYFALVA ÉS FANCSIKA

Mátyás, az igazságos király gyakran álruhában járta az országot. Megismerte az emberek életét, meghallgatta panaszait, s mindig a szegények pártját fogta. Volt úgy, hogy egész udvarával felkerekedett s vadászatra indult, így jutott el erre a vidékre is. Akkor még itt a Tisza partján hatalmas erdőrengetegek voltak. Csak itt-ott húzódott meg a fák alatt egy-egy kis falu szalmatetős házakkal, az ablakokban, a tornácokon virító muskátlikkal.

Mátyás vadászgatott a Tisza mentén, járta az erdőket, ligeteket.

Egy alkalommal az egyik tisztáson, a Tisza partján meglátott egy lányt, aki a folyóban a vásznat fehérítette. Meglátta és megszerette. A lány egy itteni vadásznak Fanni nevű lánya volt, akit Mátyás Fannikának, Fancsikának becézett. Míg a király itt vadászgatott, sokszor találkozott a lánnyal. Útjaik azonban mégis elváltak. Mátyás elhagyta ezt a vidéket. Azon a helyen, ahol Mátyás tanyázott, később egy falu jött létre, s azt róla Mátyfalvának nevezték el. A király a lányt

birtokkal ajándékozta meg, s a falunak, amit a királytól ajándékba kapott, Fancsika lett a neve.

MÁTYÁS ÉS A RUSZINOK (I.)

Nagyon régen történt, amikor Mátyás az országot járta és vigyázott, nehogy sanyargassák az urak a szegénynépet.

Egy napon Mátyás Csománfalvára (ma Csumalevo) érkezett. Megparancsolta a szolgálainak, hogy a falu határában (a tölgyesben) emeljenek egy hatalmas sátrat. Abban lakott, onnan járta be rongyos álruhában a szomszédos falvakat, és tapasztalta, miként sanyargatják az urak a szegényeket. Egy ízben Ötvösfalvát (ma Zolotarjevo) kereste fel, mint valami szegényparaszt. Bocskort húzott a lábára, rongyos ujjast, posztónadrágot vett fel és betért egy igen gazdag emberhez. Megállt az ajtóban, s alamizsnát kezdett könyörögni. Kitátotta száját az uraság: „Annyian vagytok, mint a kóbor kutyák! Mindegyik jön, bebüdösít a házban és még jár a szája, hogy három napja nem evett! Menj innen a fészkes fenébe, mert megnézheted magad, ha rád uszítom a kutyákat!”

Mátyás még akart valamit mondani, de amikor az uraság eleresztette a kutyákat és ráuszította, összekapta magát és elinalt. Menekülés közben azonban kivett a zsebéből egy aranypénzt és a küszöb alá dobta. Másnap parancsba adta, hogy három órán belül kerítsék elő azt az aranypénzt, amit elveszített. Amikor letelt a három óra, ment az ötvösfalvi uraság a csománfalvi határba. Mátyás elmondta neki, hogy ő maga volt a szegényember. Az uraság nagyon megijedt, s kérlelni kezdte, hogy eressze útjára. Mátyás futni hagyta, de egész vagyonát szétszórta a szegények között, pénzét pedig szétszórta azon a helyen, ahol a sátra állt. Az emberek felszedték a pénzt, de nem mindet. A gyerekek ma is sok olyan pénzt találnak, melyen ott áll a felirat: Corvin Mátyás. Azután Mátyás összeszedelőzködött és elment. Az ötvösfalvi uraság pedig föld, birtok nélkül maradt, tarisznyát kötött a hátára és mint valami szegényember, házról házra járt, hogy alamizsnát adjanak neki.

MÁTYÁS ÉS A RUSZINOK (II.)

Egyszer Mátyás király a Verhovinán járt. Azt akarta látni, hogy élnek itt az emberek. Akkoriban még fiatal volt, s diáknak öltözött, hogy fel ne ismerjék. Egész nap járt a hegyekben, estére eltévedt. Késő éjszaka talált rá egy kis falura. Megörült Mátyás és bekopogtatott a legelső ház ajtaján. Sokáig nem válaszolt senki, majd kiszólt egy női hang: „Ki az?” „Egy szegény diák” – mondta Mátyás király. „Mit akarsz?” – kérdezte a hang a házból. Mátyás így válaszolt: „Nagyon elfáradtam, nem adna-e szállást éjszakára?” „Nem, mert az uram mindjárt hazajön részegen a kocsmából” – mondja az asszony. „No – gondolta Mátyás –, ezt

szeretném én látni.” Kérlelni kezdte az asszonyt, hogy igen fáradt, nem tud tovább menni. Addig-addig, míg az asszony beengedte. Bement Mátyás a házba és látja, hogy fiatal az asszony. Lefeküdt a kemencére és hamar elaludt. Az éjszaka közepén egyszer-csak kiabálás verte fel. Hallotta, hogy valaki veri az ajtót és kiabál: „Asszony, hé, nyisd ki az ajtót!” Az asszony kinyitotta, mire holtrészezen esett be az ura az ajtón, s ordibálni kezdett: „Mária, főzz puliszkát, mert ehetnék!” Megfőzte a puliszkát, leültek mindketten az asztalhoz és enni kezdtek. Igen ám, de csak egy kanáljuk volt. A verhovinai ember habzsolta, majd a felesége szájába tett egygel.

Egyszer csak észreveszi, hogy valaki fekszik a kemencén. Kérdezi a feleségét, hogy ki az. Azt mondja az asszony: valami szegény diák, nagyon kérte, hogy engedjem be éjszakára, mert igen kimerült. A részeg felállt (nem emlékszem rá, hogy hívták, talán Juro) és lábánál fogva lehúzta Mátyást a kemencéről. „Te senkiházi, gyere velünk vacsorázni” – mondja az neki. Juro a szájába vett egy kanál puliszkát, másodszorra a feleségének adott, majd nyújtotta Mátyásnak. Mátyás azonban ódzkodott abból a kanálból enni. Erre Juro behúzott neki és ráripakodott: „Fogsz enni, vagy nem fogsz enni?” Látta Mátyás, hogy nincs kiút és kénytelen volt velük enni. Amikor jóllaktak, Juro elővette a tilinkót, rázendített és mondja Mátyásnak, hogy vigye táncba Máriát. De Mátyás nemigen tudta, hogy szokás nálunk táncolni, hát nem ugrott mindjárt. Hej, amikor Juro megint adott neki, nem gondolkozott tovább Mátyás! Fogta Máriát és ugrált vele, mint valami medve. Jól kitáncolta magát Mátyás, majd lefeküdt aludni.

Reggel Mátyás elmenet megkérdezte az asszonytól a címet. Tudakolja az asszony, hogy ugyan minek az neki, mire azt mondja, hogy ha egyszer majd úr válna belőle, szeretné meghálálni, hogy éjszakára befogadták Ezzel hazament Mátyás Bécsbe. Néhány hét múlva Juro kap egy írást, hogy menjen Bécsbe a királyhoz. Törte a fejét Juro, búslakodott, ugyan miért hívatják a király elé, de nem tudott rájönni. Szedte magát és elindult. De akkor még nem volt autó, mint ma, kénytelen volt gyalog menni. Alig ért Bécsbe, nyomban ment fel a királyi palotába. Ott már vártak rá. Azonnal Mátyás elé bocsájtották. „Megismersz-e Juro?” – kérdezi Mátyás, akin drága ruha és királyi korona volt. „Honnan ismerném én a felséges urat?” – kérdezi Juro. Átment Mátyás, a másik szobába, magára húzta a diákgúnyát, és azt mondja: „És most, megismersz-e, Juro?” „Már hogyne ismerném meg – mondja Juro. – A felséges király éjszakázott volna nálam? Ha tudtam volna, hogy a felséges királyúr az, jobb vacsorát főzettem volna az asszonnyal.”

Azt mondja Mátyás: „Igen Juro, én voltam az, Mátyás király, aki nálad éjszakázott. Most pedig ülj az asztalhoz és egyél.” Olyan ételeket szolgáltak fel, amiket Juro addig álmában sem látott. Ráadásul aranyedényekben, ezüstkanállal, ezüstvillával és –késsel. Mátyás azt gondolta, hogy Juro megijed és nem fog az ételhez nyúlni, s akkor ő megfizet a pofonért. De Juro olyan étvággyal látott hozzá, hogy repetát is kért. Akkor behívta Mátyás a feleségét – a felesége fiatal volt, szép, de hát királyasszony –, vette a hegedűt és azt mondja Jurónak, hogy

menjen táncolni a királynével. Juro azonban erre sem ijedt meg. Amikor elkapta a királynét és megforgatta, szél kerekedett a nyomukban.

Látta Mátyás, hogy Juroval nem tol ki és azt mondja neki: „Hallgass ide, Juro, okosabb vagy te nálam, mert nem tudtam kifogni rajtad. Ha ilyen ravasz vagy, kérhetsz, amit akarsz, nyomban megadom.” Bár Juro okos volt, de mégiscsak iszákos. Nemhogy valami gúnyát, pénzt vagy gazdaságot kívánt volna, hanem azt kérte, hogy a decispohár még egyszer akkora legyen, mint addig volt. De azt elfelejtette mondani, hogy az ital árát ne emeljék. Amikor az ivóedényt még egyszer akkorára csinálták, a benne levő ital árát is még egyszer akkorára emelték.

(Megjegyzés: a magyar változatban nem decispohár, hanem icce szerepel, amely kb. 8 deciliternyi űrtartalomnak felel meg. A decispohárba ugyanis pálinka, az iccébe viszont bor kerül).

MÁTYÁS KIRÁLY ÉS A POGÁNY ASSZONY

(Pogány asszony I.)

Amikor Pogandzivesi (pogány asszony) uralkodott az ókemencei várban, nagyon rossz volt az emberek élete. Mert amikor a várat építették, minden gazdaasszonynak kötelessége volt édes tejet és tyúktojást vinni az építőknek, mert abból készült a vakolat és nem mészből, homokból és vízből. Még Kapuszög falujából is kellett odahordani. (Kapuszög falujában mondták ugyanis ezt a mesét.) Amikor a magyarok Ázsiából bejöttek, a vár már elhagyatott volt. Most kijavították, Ungvárról cigánybanda jár ki oda és az urak mulatoznak ott.

Azt a pogány fajzatot senki se tudta kiűzni. Hanem Mátyás király, akiről akkor még senki se tudta, hogy király lesz belőle egyszer, egy Galajda nevű ruszin gazdánál szolgált Rahoncán. Kiment a gazdájával a mezőre szántani. Éppen akkor készülődtek az országban a királyválasztásra. A szolgálfiú azt mondta a gazdájának: „Gyerünk mi is, gazduram, a koronázásra!”

A gazda az ösztökét bedugta a földbe s így szólt: „Ha ez az ösztöke kihajt, mialatt mi körüljárjuk a földemet, akkor valamelyikünkől király lesz.” Mire visszatértek, kihajtott az ösztöke. Felcihelődtek s elindultak a királyválasztásra. Elengedték a koronát a levegőbe, hogy repüljön, mert úgy határoztak, hogy az lesz a király, akinek a korona a fejére száll. A korona repült, s lám, a fiú fejére szállt. De mégsem akarták őt megkoronázni, mert kicsi is volt, sovány, szegény és ruszin volt. Az urak haragudtak és háromszor ismételték meg a próbát. A korona mind a háromszor a fiúra szállt. De mégsem akarták megválasztani sehogyan sem királynak.

Ezután egy kovácshoz állott be szolgának Mátyás. Egyszer a kovács észrevette, hogy a fiú vállán egy aranykereszt van, mire így szólt hozzá: „Hallod, nem lehetsz te az én szolgám, hanem én leszek majd a te szolgád”. És ettől fogva fegyvereket kezdtek gyártani – szuronyokat, kardokat, mindent,

amire a háborúban szükség van. Ezután új királyválasztás volt a városban. A korona most is az ő fejére szállt. De most már megnőtt, okos, erős legény volt. Pogandzivcsi még mindig a várban volt és senki sem tudta onnan kiüzni, mert a várkapuban ágyúk állottak és az elülső falakon is. Máshonnan pedig nem lehetett megközelíteni, mert magas sziklán állott a vár. Az ágyúnyílások ma is láthatók a falakon. Mátyás most már király volt, meg is koronázták. Elhatározta, hogy elfoglalja a várat.

Éjjel összeszedett sok lovat, ökröt, disznót, juhot, kutyát, libát, tyúkot, kacsát és sok embert és minden élőlény nyakába csengőt kötött. Minden állatra gyertyát akasztott és meggyújtotta, az emberek kezébe fegyvert adott és éjfél tájban a várhoz sereglettek. Hihetetlen hangzavar vette körül a várat, minden állat nyakában szólt a csengő, az emberek meg lövöldöztek. A vár úrnője, Pogandzivcsi nagyon megijedt. Volt egy aranybölcsője, ezt is és minden egyéb értékes holmiját bedobálta a kútba. Valami háromszáz méter mély volt ez a kút, mert maga a hegy is háromszáz méter magas volt. A várban még ma is találnak ilyen elrejtett holmikat. Egy vaskorbács került elő, bizonyára avval verték a szegény népet a várépítésnél. Voloskinja arany csengőt talált az erdőben, ezt egy disznó túrta ki az erdőben a föld alól. Az a Pogandzivcsi egy táltosra pattant, s menekülni próbált. Hanem Mátyás király felült a másik táltosra s utána. A két táltos testvér volt, s ezért amelyik elől haladt, mindig megvárta a hátulsót. Utól is érte Mátyás a zahunszki erdőben. Sok makk termelt abban az erdőben, s a lovak patkói el-elcsúsztak a makkon. A pogány lélek elátkozta akkor azt az erdőt, s ott azóta nem terem makk. Amikor közelébe ért Mátyás, a pogány asszony kérlelni kezdte, hogy keljenek egybe. Mátyásnak nincs felesége, neki pedig férje, hát egy pár lehelne belőlük. Hanem Mátyás nem hallgatott rá. Kirántotta kardját, levágta a pogány asszony fejét. Ha nem ezt tette volna, akkor az ő lejét vágta volna le az a pogány asszony. Az asszony feje vagy három mérföldnyire gurult.

Attól az időtől fogva nyugtuk van a népeknek. Az a pogány asszony Törökországba való volt. A törökök megtudták, hogy ő elpusztult. Mátyás elment Törökországba, hogy valamit kikémleljen. Elment egyenest a török cárhoz. Kérdi a török cár: „Hová való vagy?” „Magyarországba.” „Hallottál-e Mátyás királyról?” „Hallottam.” „Hogy néz ki az a Macskakirály?” „Éppen olyan, amilyen én vagyok”. Mátyás jól tudott hegedülni s ezért azt is mondta: „Mátyás király éppen úgy hegedül, mint én”. Mondja neki a török cár: „Ha a kezembe kerülne Mátyás, nyomban felakasztanám!”

Mátyás kiment s a cári palota kapujára ráírta, hogy ő járt ott. A katonái az ország határán állottak. Ezután megint bement a török cárhoz. A kapuban elfogták. Kérdi tőle a cár: „Te ölted meg az én rokonomat, Pogandzivcsát?” „Igen. Én.” „Tudd meg, hogy most vagy lefejeztetlek, vagy felakasztatlak. A kettő közt választhatsz.” „Akasztass föl.” „Hol?” „A határon.” „Majd arccal a magyar föld felé fordítlak az akasztófán, hogy oda nézz, ahonnan jöttél.”

A török cár befogatott a kocsijába. Mátyás királyt feltették egy szekérre s a cár is felült a cárnéval a kocsijára, hogy majd végignézze az akasztást. Mátyás király folyton nevetett. Kérde a török cár: „Miért nevelsz, te?” „Már hogyan nevetnék. Az első szekér megy, mert lovak húzzák, de miért megy utána a hátulsó?”

Kiértek az országhatárra. Ott aztán egy gerendát ástak a földbe s hozzákészültek, hogy felakasztják Mátyás királyt. Odafordul a török cárhoz Mátyás király: „Szabad-e még valamit kérnem ebben az utolsó órámban?” „Szabad” – feleli a cár. Mátyás erre háromszor belefűjt a katonasípjába s elkiáltotta magát: „Gyorsan, gyorsan hozzám, a halál leselkedik rám!”

A katonái megértették a jeladást. Nyomban odasiettek, elfogták a török cárt és őt akasztották fel az elkészült gerendára. Arccal Törökország felé fordították. Mátyás király így szólt: „Ha te Magyarország felé akartál engem fordítani, akkor fordulj csak te most Törökország felé. A szekéren pedig azért nevettem, mert én kénytelen voltam rajta ülni, de te miért is jöttél utánam? Most nézzed csak Törökországot.”

Ezután Mátyás király katonaságával együtt hazatért Magyarországra és haláláig uralkodott. Lerombolta a várat Huszton, lerombolta Királyhelmeceen, lerombolta Szerednyén, lerombolta Ókemencén, s azóta is úgy állanak, csak a romok. Aki nem hiszi, járjon utána, saját szemével is meggyőződhet róla.